

TOMISLAV SKRAČIĆ
Sveučilište u Zadru
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2, HR – 23000 Zadar

JERKO SKRAČIĆ

HRVATSKI KNJIŽEVNIK U SJENI PAMĆENJA

(DIO PRVI: ŽIVOTOPIS, OD NAPISANOGA PISCU)

Rad "Jerko Skračić - hrvatski književnik u sjeni pamćenja" sačinjen je od dva dijela. Ovaj, prvi, dio predstavlja pokušaj rekonstrukcije biografije književnika i novinara Jerolima Skračića (1918. - 1947.?). Izrađen je prema metodološkom načelu "od napisanoga piscu". U tu su svrhu prvenstveno uvažavani piščevi literarni radovi, a potom autobiografski zapisi. Korišteni su i iskazi njegovih bližnjih, te neki sada dostupni službeni dokumenti. - Glavne su etape piščeva života djetinjstvo pa, potom u mladosti, obiteljski nesporazum glede njegove duhovne formacije. Slijede etape književnog stvaranja, političkog progona i, na kraju, novinarskog angažmana u vrijeme NDH. Budući da je književnik Jerko Skračić, zahvaljujući kršćanskom odgoju, vjeri i ljubavi prema bližnjemu, uspio sačuvati svoj moralni habitus, dočekao je, dragovoljno se predavši 1945. u ruke komunističke pravde, svoj tragični kraj kao "narodni neprijatelj". Tu je bio razlog brisanja njegova djela iz "pamćenja" književne kritike.

KLJUČNE RIJEČI: *književnost, novinstvo, obitelj, politika, vjera*

1. Kako zaći u sjenu pamćenja?

Gdje nogom stanem, kud krenem
I tebe uza se srećem.
Dugo se pratimo, da l' se ti oko mene
Ili se ja oko tebe
Krećem?

Kadgod crna si mi i strašna,
Strah me je susreta tvoga
A nekad srdce te voli
I biela si kao morska pjena...
Patnjo! Zašto me sliediš?
Jesi l' ti moja ili ja tvoja sjena?

(*Stihovi*, "Sjena", 1937)¹

---

¹ Zbirku *Stihovi* izdao je tiskarsko-nakladni zavod Matice hrvatske, siječanj 1945. - Posveta: "Mome Tvrtku". - "Crtež autora, Jerolim Miše". - Pjesme su datirane. Slijedom zadatka, koji određuje i metodologiju, navodit ću godinu nastanka pjesme.

Jerko Skračić, u župnoj *Matici rođenih*: **Jerolim**; u obitelji i rodnom Murteru: **Jere**.

Jere se rodio 13. svibnja 1918. u Murteru. Umro: kada, kako? Evo službenog odgovora: strijeljan. Prema više neslužbenih, ali podudarnih, iskaza: nestao tijekom 1947. Ne zna se gdje. Ne zna mu se grob.

Uzeo sam Jerkovu pjesmu "Sjena" kao epigraf jer se u ovome, prvome, dijelu rada ne kanim baviti Jerkovim književnim, od kritike gotovo zaboravljenim, djelom.² Sjena tako stoji i kao moto načela metodološkog i kritičkog pristupa jednom "jedva primjećenom" fenomenu - B. Donat kaže: - "enigmi" Jerko Skračić. Smatram naime uputnim u prvom dijelu ove studije iznijeti važnije činjenice koje Jerkov kratak, ali buran, život čine biografskom pričom jednako značecom koliko i značajnom za našu noviju književnu i neknjiževnu (političku!) historiografiju. Načelno, polazim od zapisâ iz Jerkova književnoga djela kao "osnovnoga konca mreže" njegova duhovnog portreta. U tu ću mrežu uplesti i neke neknjiževne niti, zapise kojima je on autor. Tako zamišljenu sliku upotpunit ću svjedočanstvima zapisanim nekom drugom rukom ili pak onim iskazima što sam ih sâm zapisao iz usta svojih vjerodostojnih sugovornika. Unijet ću, napokon, i neke podatke iz službene dokumentacije.

U drugom pak dijelu studije namjeravam krenuti suprotnim smjerom: upoznavši **Jeru** čovjeka, pristupit ću analizi njegova književnoga djela. Ovaj dvosmjerni pristup i, možda, poseban postupak, karakterističan je za psihokritiku, ali i za regresivno-progresivnu onto-fenomenološku metodu. Smatram da njihova "suigra" ponajbolje omogućava upoznavanje stvaraoaca u njegovu vremenskom i duhovnom okviru, te isto tako, u povratku djelu, otvara širu mogućnost analize značajki literarnih ostvarenja **Jerka Skračića** u kontekstu hrvatske međuratne i predratne poezije i novelistike.

Jerko Skračić naime poput vremenske leće u svojoj osobi sabire jedan fragment naše, hrvatske, kulturne i političke prošlosti, tvoreći njenu amblematičnu ikonu. Njegov život, fenomenološki shvaćen, doima se kao paradigma ozračja u kome se našao dio mladih hrvatskih intelektualaca težačke, ili pak provincijske, provenijencije, a koji su se, s ovog ili onog razloga, čas prije nego što se rat razgorio, odlučili živjeti i djelovati u "ustaškom" Zagrebu.

"S ovog ili onog razloga" - hoću reći: ne isključivo s neopoziva nacionalističkog, ustaškog uvjerenja. Jerkovo se ideološko ustaštvo, kao i ono mnogih drugih nakon objave zakona *del sangre puro* i Rimskih sporazuma poljuljalo,³ pa nakon velike mise na blagdan Krista Kralja 1941., posve urušilo. Ustaša u Zagrebu koncem 1941. nije mogao biti moralan sljednik ustanika iz Rakovice 1871.

² Ovdje, najprije kao Jerin sinovac - a onda i kao kritičar komu hrvatska književnost nije njegovo područje - iskazujem svoju iskrenu, dužnu zahvalnost gospodinu Branimiru Donatu za njegov tekst "Enigma Jerko Skračić"; u: *Vijenac*, 12. 1., 26. 1., 9. 2., 23. 2. i 9. 3. 1995.

³ *Sangre puro* - čista (španjolska, katolička) krv, iz vremena Karla V. Ovdje: Paveličeve "Odredbe" o rasi te "o zaštiti arijske krvi i časti hrvatskog naroda", donesene 30. travnja 1941. Bit će ukinute 3. svibnja 1945. Rimski su ugovori potpisani 18. svibnja 1941. Jerko je izišao iz zatvora 7. travnja 1941.

No kad se već jednom s reputacijom hrvatskog nacionalista - ustaše! - i darom književnika našao gdje se želio naći,⁴ Jerku je, kao i mnogima, nedostajala mogućnost, možda i odvažnost (a obraz svakako!) za avanturu skoka u čamac na Kupi. A i što će naći na drugoj obali rijeke? Titova se antifašistička borba konjugirala s onom klasnom. Dobro, nad klasnim ropstvom, vidjet ćemo, zgražao se i Jerko. Ali gdje će biti ostvarena ta Marxova sloboda Čovjeka? U Jugoslaviji, ne u "crvenoj Hrvatskoj". Dobiju li komunisti ove bitke - a dobit će ih za njih "saveznici" - kakva je politička budućnost hrvatskoga naroda? Nije li već petnaestak godina opće prepoznata stvarnost ideokratske diktature sovjetske boljševičke kaste? Ako nije Anti Ciligi, a onda je vjerovati europskom intelektualnom svećenstvu: drugu stranu te zlatne, utopijske, medalje nije pokazao bilo tko - on je André Gide.⁵

Nije lako svoju sjenu ostaviti na drugoj obali rijeke. Jerko nije ni htio. Mnogi nisu htjeli.⁶ Vidjevši da mu je život zašao u mrežu spletnu od bezbožnih zakona, mogao je samo reći, što je i rekao svomu ocu: "Ostajem s ove strane Save. Slušati mi je materin nauk."⁷

Jerko se dragovoljno predao u ruke revolucionarne pravde. Njeno je pravno geslo glasilo vrlo humano: "strogo suditi samo onima koji su okrvavili ruke". No najstroža je osuda zbog "povrede nacionalne časti" ipak izvršena: "Skračić Jerko - strijeljan". Ništa nova. Tko može nabrojiti sva imena osuđenih, njemu sličnih (političkih) "prestupnika", tko nanizati sve žrtve političkog linča za vladavine raznih Henryja, Louisa, Cromwella, Robespierrea, Hitlera, Staljina, Gottwalda...?

Svako zlo nije za zlo: *error* - "greška" - umjetnika uvijek je neizostavno uvećavala interes za njegovo djelo, ali i za pristup djelu. Cjelovito poznavanje života umjetnika može, među ostalim, dobro doći pri analizi i tumačenju njegove priče, bila priča literarna, likovna ili glazbena...

Svaku su priču, kao i interes za nju, rodili želja i zapreka, prijestup i zlo. Nema zla - nema drame. Dramama nakon izгона iz Raja nema broja: još uvijek se pišu, slikaju, skladaju... Još uvijek živimo u sjeni prvoga grijeha i zločina. Ni ova se priča o Jerku ne bi pisala da se on mogao odvojiti od svoje sjene koju je još crnjom učinio njemu urođen dar. Što je Jerku donijela njegova nadarenost, to može pokazati analiza njegova djela, ali i života. Analiza, rekao sam, ovisi kako o istraživačkom putu do saznanja, tako i o tumačenju onoga što saznamo. Ovisi i o heuristici, o onome što se analizom želi pokazati.

Kako pozitivistička, tako se kritika dijalektičkog (sociologijskog) anti-individualizma u slučaju Jerka Skračića bila izrodila u kritički, politički zapravo, ostracizam: Jerko se skupa sa svojim djelom našao na indeksu *librorum prohibitorum!* Kritika je pred njegovim životom i iskrenim autobiografskim zapisom zastala kao

⁴ "Ni jedan grad tako ne ljubljah kao Zagreb. [...] Zagreb je duša." - u: Jerko Skračić, *Pod drugim ključem* - Sjećanja na život ustaških zatočenika u Lepoglavi 1940, i 1941. - Naklada pisca, Zagreb, 1942., str. 71-72. - Dalje u tekstu: *PDK*.

⁵ *Retour de l'URSS*, 1936. Naknadno, pred rat, ponešto "retuširan".

⁶ Primjer: Momu krsnom kumu jedan je Murterin 6. svibnja 1945. u Zagrebu ponudio, da bi ga spasio, partizansku kapu. Kum Jere Juraga se zahvalio: "Hvala. Idem ja za svojom zvijezdom." Slijedio ju je do Dravograda.

⁷ Prema momu sjećanju, iz razgovora s djedom Fabijanom, Jerkovim ocem.

pred strašilom!⁸ Politička sekularna praksa - kraće: cenzura; dulje: kruh i strah - stoji ispred svakog teoretskog, redovito utopijskog, projekta društva. Ipak, stoga što je djelo Jerka Skračića bilo žrtvom ideokracije, što se ono našlo u mraku, a on u "društvu žrtvovanih pjesnika",⁹ ne bih želio da danas, u vremenu slobode riječi, od Jerka i njegova djela izlijem nekakav hrvatski spomenik, veličinu koja on jest svojim srcem i smrću, ali ipak ne i s onim što je na književnom polju ostavio.

Danas dakle, budući da šakali dnevne politike nehajno zaobilaze tor umjetnosti, mogu se opredijeliti za kritiku koja mi odgovara. A ona nije baš sustavna. Eklekticizam, eto! Da, jer tek je eklektiku razvidno koliko je to uzaludan trud prkositi evidencijama i osporavati dijalektiku geneze bilo kojeg fenomena. I jer nema posljedice bez uzroka, nema djeteta bez roditelja, nema umjetničkog djela bez njegova stvaraoca. Prema tomu, ma s kojeg ugla gledao, valja mi, u posebnom slučaju Jerka Skračića slijediti tri zrake koje sabire već spomenuta leća: Jerkov život, povijesne okolnosti i, svakako, Jerkovo književno djelo. No u svrhu upoznavanja Jerka čovjeka - a napose Jerka Skračića, "univerzalnog pojedinca i posebitost"¹⁰ - nastojat ću, pored toga općeg društvenog okvira, sastaviti i onaj najuži, iscrtan danostima uže zajednice i same obitelji - primarnog ozračja iz kojeg izranja njegova osoba.

2. Tragični svemir

Moja je mati jedna dobra sejakinja...
 Ka' san iša u svit, rekla mi je:
 "Jere moj, budi dobar i poslušan,
 Moli svetog Antu da te čuva..."
 I dala mi je svoj blagoslov
 Od Boga i mlika svoga.¹¹

Našao sam među Jerkovim knjigama u škrinji njegove matere *Sofoklove tragedije* u prijevodu Kolomana Raca. U *Antigoni* je označen stih 523.:

Al' ne za mržnju, već za ljubav rodih se.

Nije li u tom obilježenom stihu pokušaj Jerkove patnje, njegova "tragična osjećaja života", da odgovori tko je čija sjena? Nema odgovora. Odgovor bi bio puni naslov djela M. de Unamuna.¹² Tragičnoj je viziji svijeta želja sestra. Nezadovoljena je želja sjeme mržnje. Mržnja je u vrijeme Jerkove mladosti i zrelosti ovladala gradom i selom. I obiteljima Jerkova Murtera, također. Sestra bi Jeri "ovako pisala kad bi pošta dolazila":

⁸ I zbog samih fotografija ustaških "glavešina" te faksimila njihovih autografa. Knjiga *PDK* je naime izišla kao "naklada pisca". - Oprema i crteži: V. Udatni. - Jerkovo upozorenje: "Svjetlopisni prilozi u ovoj knjizi snimani su pod zatvorskim okolnostima, potajno, pa nek se to uzme u obzir!"

⁹ Branimir D o n a t, *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*, Zagreb, 1998.

¹⁰ "Jer neki čovjek nije nikad [samo] individuum; bolje bi bilo nazvati ga univerzalnim pojedincem: budući totaliziran, a time samim univerzaliziran svojom epohom, on ju retotalizira reproducirajući se u njoj kao posebitost." (J.-P. S a r t r e, *L'Idiot de la Famille - Gustave Flaubert de 1821 - 1857*, "Préface", NRF, Paris, 1971, t. I, str. 7. - Vidio sam da je ova "dijalektika analize" bliska S. Lasiću u njegovoj *Krležologiji!*)

¹¹ *Stihovi*, "Mati", 1937.

¹² *Del sentimiento tragico de la vida en los hombres y en los pueblos*; djelo je izišlo u prvoj godini I. svjetskog rata, 1914.; konzultiran francuski prijevod.

U selu sve manje je ljudi: odlaze, vode ih, ginu ...
 Iz dana u dan to gore, zima nam crna se piše ...
 Sve nas je dušmanska noga satrla, zgazila...¹³

Otac kaže Jeri:

Al' mržnja izčupa i baci me -
 Što ćeš, sudba je takova.¹⁴

Jerina je dakle tragika, kao i pobožnoj Antigoni, stigla "još iz daljega",¹⁵ prije nego što se rodio. Budući da je tragedija nominalistička igra, *fatum* (usud, rečeno) mora postati stvar. Ni Vjera, ni Razum ne može joj izmijeniti tijek. Nema oprosta ni nagodbe. Kako dan "sviće",¹⁶ ili se zastor diže, tako nada umire.

Pa ipak, nekoliko mjeseci nakon što se zastor na pozornici hrvatske ratne, ljudske tragedije digao, Jerko bi, razgovarajući s razložnim bratom Zvonom, kao Antigona s Ismenom, želio povjerovati da tomu nije tako, da u aporiji, u kojoj se našao svijet - a hrvatski narod posebno - ipak postoji neka pukotina kroz koju prodire tračak svjetla. Mlađi Jerkov brat, don Ante, sjeća se da mu je brat Zvone puno puta spomenuo kako je u kasnu jesen 1941. pitao Jerka, što misli kako će završiti rat.

"Prema njegovu pričanju, Jerko mu je rekao da za nas ne bi bilo dobro, da ga Njemačka dobije, nego da bi bio najpoželjniji sporazum."¹⁷

Sestra Petra ovako je upamtila njegovo viđenje tragična svemira:¹⁸

"Sidija je na kominu. Ja san sela do njega, Bože moj! I poljubili smo se. Isplakali smo se tote. I nun meni kaže tote: 'Petra, nemojte se veseliti da će van Nijemci doći! [...] Jadna će 'va zemlja biti ako je Nijemci prigazu. Nemojte se veseliti, nema sriće u Zagrebu. Nema sriće tamo - možeš mi virovati.'¹⁹

Bio je to posljednji susret brata i sestre. Pet godina kasnije Jerka će čovjeka oprosta i pomirbe sresti Smrt baš na onom dijelu puta s kojeg, općenito uzevši, umjetnik ulazi u vremensko polje svojih zrelih ostvarenja. Kolika bi bila njihova vrijednost da je sve bilo samo drama (da se završilo sporazumom), to se ne zna, jer rečenica je u kondicionalu, a kondicional je *par excellence* glagolski način tragedije! Ipak, radi usporedbe, ponavljam: po onome što je Jerko ostavio, ne možemo pretendirati da ugasla njegova zvijezda pripadne onom rano iščezlom književnom sazvežđu kakvo

¹³ *Stihovi*, "Ovako bi mi sestra pisala", 1944.

¹⁴ *Stihovi*, "Moj otac pobjegao iz sela", 1944.

¹⁵ Racineova Fedra kaže doslovce: *Mon mal vient de plus loin*. ("Moje zlo dolazi još iz daljega.") Ona misli na grijeh svoje matere Pasifaje s bikom!

¹⁶ Didaskalijom "sviće" započinju sve Sofoklove tragedije. Jedinstvo vremena!

¹⁷ Jerko je za svog boravka u Berlinu saznao da je samo pitanje dana kada će NDH navijestiti rat V. Britaniji i Americi. To će se i dogoditi 14. prosinca. 1941. - Valja svakako napomenuti da su se Jerkova obitelj i uži krug njegovih prijatelja zgražali i nad nacizmoma, i nad komunizmom. Taj je osjećaj hranila i poslanica "S velikom brigom..." Pape Pija XI.

¹⁸ Parafraza naslova 3. poglavlja ("La vision tragique: le monde") iz I. dijela ("La vision tragique") knjige L. Goldmanna *Le Dieu caché* (*Skriveni Bog*).

¹⁹ Fonozapis riječi Petre Šikić, Jerkove mlađe sestre, moje tete, rođene 1922. U nastavku ime joj kao izvor navodim izravno u glavnom tekstu.

poznaju neke velike jezične zajednice.²⁰ Mirne duše mogu reći da Jerkova poezija, a ni proza, ne čine ravnopravne cvjetove u vijencu ni onih, mrzlim jutrom uništenih, cvjetova što ih znamo mi Hrvati...²¹ Uspoređivanje biva tim teže kad je riječ o onima koji su stradali od hladna ili, kao i on, od vatrena oružja. Njihova će krv naime postati svjetlom njihova djela i njihovom slavom, a Jerkova krv - Jerku i njegovu djelu - tamom. Potpunom tamom. U tami ga je, skupa s njegovim djelom, ostavila čak i ona hrvatska svijetla kuća koja ga je jedne godine smatrala svojim najboljim piscem novela.²² Tako to biva pod tragičnim nebom revolucije. Pjesnik André Chénier je giljotiniran, a krvnik će ocu moderne kemije, A. L. Lavoisieru, reći mirno: *Citoyen, la République n'a pas besoin de savants*.²³ Takva je povijesna (i Krležina!) logika: u revolucijama su ubijanja nedužnih i zaslužnih "normalna stvar".

I već spomenut zaborav, također. A Jerka treba oteti zaboravu. No ja to ovim radom ne činim s namjerom opravdavanja Jerka Skračića ustaše, a još manje hrvatskog ustaštva. Jerko je toliko pravedan koliko je uspio ostati - a ostao je! - ono što je od njega tražila njegova mati, ono što je on sam tražio od svog mlađeg brata Ante koji piše:

"Moj posljednji susret s njim bio je u nedjelju, 5. svibnja 1945. oko 11 sati. [...] Nakon mise, pošao sam k njemu. Znam da mi je rekao da se za nj molim. To su bile posljednje riječi što sam ih od njega čuo na rastanku."²⁴

Istina, ispod tragična se neba može samo moliti. Za Jeru se molilo počevši s 5. svibnja 1941. I nije se prestalo: "... I jutros sam ja molila za nja", kaže njegova sestra Petra pred Uskrs 2006.

3. Mali Jere i "otčeve plave oči"

"Bojali smo se otčevih očiju. [...] I drhtali pred njima! - I drhtali. I skrivali se pred njima. I to. [...] Jer mi i nismo otca ljubili, mi smo ga se bojali."²⁵

No odakle taj "otčev pogled što gleda na tri strane"? Kada kažem da nevolja u tragediji dolazi "još iz daljega", moram biti što potpuniji: dio situacija Jerkove životne drame ima svoje generičke motive u njegovu djetinjstvu. Opsjedajući, jer imperativni, pogled očev u neku je ruku metafora te generičke klice posijane još i prije Jerkova rođenja. Imenujmo je: - hereditarni teret jedne obitelji! Jer "oči" su prodirale kroz dvije tri... deset generacija, uvijek zahvaćajući pogledom "tri strane", motreći ono što ću ja nazvati konjunkcijom i hijerarhizacijom obiteljskih materijalnih i duhovnih odrednica obiteljskih romana.²⁶

²⁰ Kao što je, na primjer, Francuska: Rimbaud koji je "za poeziju umro" u svojoj 21. godini. Mladi umrli: Lautréamont, Radiguet, Laforgue, Alain-Fournier...

²¹ Kad je riječ o književnicima: A. B. Šimić, Fran Galović, Janko Polić Kamov, Ivan Kozarac... Dodajem ovdje i D. Panjkotu, umorena u njegovoj 20. godini.

Nesretni hrvatski slikari: Josip Račić, Miroslav Kraljević, Milan Steiner...

²² Matica hrvatska ga je nagradila za godinu 1943.

²³ Građanine, Republici ne trebaju znanstvenici.

²⁴ Don Ante Skračić, Jerkov mlađi brat; rukopis: "Nadopune za biografiju Jerka Skračića". U nastavku ime mu kao izvor navodim izravno u glavnom tekstu.

²⁵ *Osunčani otoci*, I. dio: "Sjene uspomena"; novela "Blagodar".

²⁶ Terminologija "roman jedne obitelji" (*saga*) i "obiteljski roman" (pojedinač *vs* obitelj) su slijedom Freudova *Uvoda u psihoanalizu* uveli zagovornici arhetipske i psiho-kritike, npr.: Marthe Robert, *Origines*

Ne mogu sagu obitelji Skračića raspredati od spomena prezimena²⁷ pa zastajati na svakoj stepenici (generaciji) do one Jerkove. Nije međutim na odmet pripomenuti kako početkom XVII. stoljeća (u ona stara vremena ovisnosti murterskih težaka o gospodi) Jadre Skračin nije oklijevao platiti 50 zlatnih dukata onomu tko će umjesto sina mu Mateše služiti mletačku vojnicu na granici s Turskom. Don Jivi Skračiću iz sljedeće generacije nije bilo teško ugovoriti 1000 malih lira za oslobođenje svojih župljana od radne (galeotske) obveze prema Serenissimi, a ni naći veću svotu novca kao otkupninu za svoga bližnjega iz otomanske tutije.

Uz ovu imovinsku "stranu", dvije su još važne, ako s vremenom ne i sve presudnije obiteljske strane-odrednice: vjerska i politička. Ekonomska određuje: živjeti se mora. Mora se raditi, stjecati, održati obrt (uljarski mlin, npr.), širiti posjed... Uvećati ga i kupnjom,²⁸ ali nikako komadati. S ovoga, ali i s drugih razloga - ugleda i ponosa, također! - kao posljedicu imamo pokojeg u prčiju "udanog" (priženjenog) sina. U toj strogo katoličkoj obitelji imamo također, gotovo u svakoj generaciji, bar jednog Skračića redovnika ili svećenika.

Obitelj je izrazito nacionalno određena. Oporuke se i ugovori početkom XVII. stoljeća pišu glagoljicom. Padom Venecije obiteljsko je političko opredjeljenje aneksionističko. Jelačić i "ustav slobode" iz 1860. značit će Skračinima više od ohrabrenja. Sinovi Jakova, Jerina pradjeda, angažiraju se u osnutku murterske čitaonice, jedne među prvima u Dalmaciji (1866.). Pravaš će joj Andrija biti predsjednikom. Radićevac Fabijan također. Fabijanov brat Dragutin ostat će bez sina Krešimira zbog njegove odanosti Hrvatskoj...²⁹ Sve se ove tri odrednice upotpunjuju i neizbježno konjugiraju. Ali, rekao sam, i hijerarhiziraju. Dominantnom će, svaki put kad svijeca dođe noktima, ostati ona vjerska, kršćanska. Ostat će molitva.

Istina, ne živi se samo od kruha, ali preživjeti se mora. Jakovljević posjed jest velik, ali tri su sina - tri su dijela. Treba ih svesti bar na dva. Dakle: nepismenom se gorostasnom Jerkovu djedu Anti "udati" u obitelj Juraga.

Areloj - "donio ga pokojni did iz Rieke" - tuče posljednje ure godine 1928. Antini će sinovi, deset godina nakon očeve smrti, podijeliti imetak. Blagdanski obiteljski stol broji 15 članova. (Članom se obitelji smatrao i sluga.)

"Bio sam počašćen, kao najmlađi, da sam smio pratiti sav tok diobe [...] Baka je, u svom patrijarhalnom dostojanstvu, sjedila u čelu stola, pod starom slikom svete Obitelji, i s boli u duši gledala kako se komada [njezina] imovina. [...]"

---

du roma et le, roman des origines, 1972; René Girard, *Mensonge romantique et vérité romanesque*, 1961. Tu spadaju i djela onih koji su se razišli s Freudom. Posebno su mi za obiteljski roman Jerka Skračića dobro poslužila dva djela Otta Ranka: *Mit o rađanju heroja* i, naročito, *Traumatizam rođenja*; oba djela u francuskom prijevodu.

²⁷ Nekada i katkada: Skračin, Scracin, Scrazzin; koncem XVI. stoljeća "alias Skracin" (jer u jednom trenutku: Novoselović).

²⁸ Na primjer: kupnja Kornata na samom kraju XIX. stoljeća.

²⁹ Jerkov brat Zvonimir o slučaju svoga bratića Krešimira, za talijanske uprave 1918.-1919.: "Tako je bija kažnjen 10 miseci. [...] Onda je prisidnik suda [u Zadru] dâ' njegovu ocu da bira: 'Ako očeš da ti sina oslobodimo od kazne, učini se talijanski podanik...' Na to je otac od Kreše odgovorija: 'Ja neću biti podanik. A moj sin će izdržati kaznu.'" (Izdržao ju je u Ankoni i Riminiju pa umro u Murteru 1924. od posljedica stradanja.)

Jedino je otvorila usta, kad se govorilo o diobi kuća. Htjela je dočekati smrt u svome kutu. To joj je udovoljeno."³⁰

Sjećanje sestre Petre o vremenu nakon te diobe:

"Mi smo se podilili kad sam ja imala sedan godin... Onda bimo mi jadni [Jerko i ona] doma spali sami. Ali, sad... mora je jedan [od tri brata] iti u školu. Puno nas je..."

Koliko puno? Sedmeročlana obitelj je nastavila živjeti normalno, gotovo uzorno uredno. Zamalo vojnički - svi za jednim stolom, jesti svatko iz svog tanjura, šuteći! ("Vojnik u [otcu] do danas nije umro.") Psihološki pak viđeno, Fabijanovu dušu mori neka njegova tjeskoba. Prizivajući u sjećanje njegova kazivanja iz prošlosti obitelji, sjećam se i izvjesne gorčine u njegovu glasu. Pripisujem je njegovoj boli "ekspatrijacije", žalu za domom: otac mu se Ante, kao najstariji sin, morao iseliti iz roditeljske kuće s više nego skromnom "dotom"; deset godina po povratku iz vojne službe "cesaru i kralju", i on, mlađi sin Fabijan, mora se iseliti iz doma u kom se rodio, a u kuću koja je služila kao skladište. Morao je napustiti, mada povoljnim dogovorom, i onu težačku u Lavsi.

4. "Gospodin s vama!" - neposlušni sin

I opet priča mi majka
Kako je o sreći sanjala...
Crkva je sva u mirisu
Tamjana i sjaju sveća
Sjala i odzvanjala...
Mati je ostala sama –
To sam se ja okrenuo
I rekao: Gospodin s vama!³¹

"Puno nas je..." Da, jer od naraštaja Jadrina do Jakovljeva, od Jakovljeva do Fabijanova (a i dalje!) u obitelji Skračića (bolje reći: u našim dušama!) boravi još jedan vrlo zahtjevni član. Zove se Narcis.³² Samoljublje i ponos karakteristični su za svaku stariju murtersku obitelj ako je stekla nekakav poseban habitus, bilo imovni, bilo duhovni. Narcis, nažalost kao i Jeka, traži uvjete za svoju ljubav. I još gore: potiče netrpeljivost - i u obitelji, i među obiteljima!

Uvjet uvijek nalazi svoj razlog u "stanju stvari". Stanje stvari u Fabijanovoj obitelji prst je sudbine. Bolje - prst Božji. Bog je sve odredio: drugi će Fabijanov sin Tomislav umrijeti u svojoj osamnaestoj godini; najmlađi će sin Ante tri godine kasnije tek prohodati. Kako će mu hodati majka, ne zna se, jer ju je pogodila moždana kap dok ga je nosila. Hvala Bogu! "Bog dao, Bog uzeo", kaže Jerko. Ali, što je Bog htio od njega, Jerolima?

³⁰ *Osunčani otoci*, novela "Blagodar"

³¹ *Stibovi*, "Gospodin s vama!", 1940.

³² "Dobro mi dođe" čovjek iz grane Skračića-Franića imenom - Narcis! Oženio je Maru Skračić (iz "stabla" Jakovljeva). Od četiri, tri su im sina završili sveučilišne studije. Četvrti, poznat kao nadaren kazališni djelatnik, višu školu! Unuka - M. Vukmirica.

"Otac se bio zanio za moje školovanje. Jer 'što će mu tri sina na ono nekoliko stabala maslina?' Pa onda 'liepo je i imati nekoga vani, u svietu. I ponos ti stvara pred drugim ljudima i koristno može biti.'

Tako on mene odumio dati u školu, kao što je bio slučaj i kod trojice suseljana. [...] Pokrcasmo se jednog liepog dana u naš leut i tako se četiri sina i četiri otca uputiše stazom novog života onih prvih, novih briga ovih posljednjih. [...] Tako smo te večeri jedva dogurali do Kukljice."³³

Kamo se, u kakvu školu, putovalo u leutu Blagodar? U franjevački samostan Svetoga Pavla na otočiću Galevcu (u narodu i Školjić), nasuprot Preku. Jere taj podatak nije uvrstio u priču.³⁴ Na moje pitanje: "A kamo ste onda išli nakon Kukljice?" - "Još na zmorac", suho mi je odgovorio djed... U bakinoj škrinji, među Jerinim knjigama,³⁵ našao sam i tanke sveske *Izvjestaja državne realne gimnazije Viteškog Kralja Aleksandra I Ujedinitelja* [u Šibeniku]. U *Izvjestaju* za 1939.-1940. stoji na popisu maturanata, klasično odjeljenje: "5. Skračić Jerolim".

Na moje pitanje "Što se to, babo, dogodilo?", baka je odgovorila da "Jere 'namo ni bija zadovoljan". I preporuč mi da "o *tomu* ne triba ništa pitati dida". Ni od svoje matere, ni od Jerkovih sestara nisam prvo vrijeme uspio dobiti ključ te tajne. Napokon mi je otac, nekako slabo razgovorljiv na tu temu, kazao kako se "sve to dogodilo kad sam [ja] bija još u drobu (dakle, 1935.). Iz samostana su poručili "da oni vidu da on nema voje za to zvanje". Naš se razgovor završio time da "puno *toga* - toga između oca i sina - ima u Jerinoj knjigi". Sjetio sam se novele "Građanka" i brižno je iščitao. Da, razlog zašto ne smijem pitati djeda bio bi u ovoj sceni iz te priče: nakon Velike mise za obiteljskim ručkom, dok se "čuje samo kucanje zidnog sata", otac sinu Bogumilu, "junaku" novele "Građanka", veli:

"- Ja ti kao otac kažem: Ako tu građanku ne ostaviš, vrata ove kuće su ti otvorena. [...]

Bogumil se pokrene. Uzdahne. Ustane, uzme kapu i krene prema vratima."

Naoko, Bogumilovi i Jerinamotivacija neposluhanije ista. Tek devetnaestogodišnji Jerko posvećuje pjesmicu "Neko djevojčici" (1937.). Krizni ljubavni trenuci iz jedne druge novele ("Vlahinja") ne bi predstavljali njegovo, već, prema indicijama, ljubavno iskustvo našega sluge-pastira. U obitelji, privrženoj kultu Bogorodice³⁶ - dakle i dogmi partenogeneze - vjerski je logično da ljubav, a poglavito njen puteni aspekt, bude tabu broj 1. Ne mogu međutim iz priče "Vlahinja" isključiti ni neki Jerkov "slučaj". No uza sva svoja nastojanja nisam uspio do tako nečeg doći. Čak

³³ Novela "Blagodar".

³⁴ Sebe kao sjemeništara spomenut će samo jednom u noveli "Dan gnjeva", i to usput, pod drugim imenom (Ivan Grc), u trećem licu. - Gimnazijsko je školovanje na Školjiću u načelu trajalo do novicijata, zaključno sa VII., dok se VIII. razred polagao na Krku. Na Školjiću se plaćala školarina, a oni koji su se hranili, dodavali su "doprinos". Bilo je i eksternista. - Jerolim se Skračić nalazi na popisu pitomaca u školskim godinama: 1930./31., 1931./32., 1932./33., 1933./34. i 1934./35. Četiri niža i jedan viši razred gimnazije. (Nikola G r e g o v, *Školovanje u provinciji franjevac trećoredaca glagoljaša*, Zagreb, 1990, str. 65-66).

³⁵ *Osman, La Divina Commedia, Sofoklove tragedije, Francuska gramatika, Francusko-hrvatski rječnik, Memento d'histoire de la littérature française...*

³⁶ Štovanje Bogorodice u noveli "Dan Gnjeva" poprima i suviše zemaljski karakter. Izaziva svađu dvojice svećenika! Potpirio ju je sjemeništara Grc.

se i preko onog "pravog", zakonitog, koji je - sad to mogu povjerovati - utjecao na način kako je Jerko završio svoj život, pruža nekakav veo... Razvidno je samo to da su ga sestre naprosto obožavale. Moja majka, njegova nevjesta, također... Neke su pak suradnice u Zagrebu, a prije njih mnoge mještanke, govorile o Jerku kao nekakvu vitezu.³⁷ Sve ovo ne mora značiti da na dnu Jerkove duše nije počivao dubok libidinalni "talog", inherentan bivšim seminaristima i apostatima. No ja ću se ipak zadržati na "evidencijama obiteljskoga romana", ovdje na neposluhu sina.

Novela "Braco" (*Matoš 1*), koja vremenski prethodi "Građanki", tematski funkcionira na istoj opoziciji, ali je obiteljski ambijent gradski, u svemu drukčiji. Dakle i motivacija: Bracina vizija svijeta apsolutno je nepomirljiva s onom njegova oca Stanislava.³⁸ U tom pogledu priča o neposluhu bliža je Jerkovojoj. Sin Willy, Braco, sedmoškolac, ovako završava roditeljima ostavljeno pismo:

"... Rješavam vas tog nesretnog tereta, što se zove neposlušni sin, i - odlazim."

Ovo me navelo da se vratim svojim zabilješkama očeva kazivanja, te da na zimu 2005./2006. obavijestim Jerkova brata don Antu i sestru mu Petru o svojim pripremama za ovaj rad. Don Ante nije kasnio u dva-tri navrata napisati mi ono čega se *on* sjeća. Teta je Petra međutim bila ta koja je s ocem Fabijanom otišla u samostan Školjić po Jeru i Jerine stvari. Bila je tek u svojoj četrnaestoj, ali se dobro sjeća svih potankosti.

"I unda ti mene čapne pokojan [tvoj] did u tu brodinu,³⁹ i idemo mi sada po njegovu [Jerinu] robu i njega. Od toga - kako se 'no zove... Škojić! - moje se oči nisu ošušile..."

Zašto je Petra cijelim putom do Murtera plakala - rekla je, ali me i zamolila da joj "budem tajan jer *to* [ona nije] još nikomu nikada, nikada, nikada izustila okad se *to* dogodilo." Ipak, ono sam bitno bio doznao od oca: Jerkov je povratak, kao i svi takvi slučajevi, izazvao u mjestu ili osudu ili zlurad podsmijeh. Javno posramljen otac ostvario je svoju prijetnju: sina je istjerao iz kuće. Zvone kaže: "Sad za moga brata počinje jedan novi život..."

5. Daj mi, Gospodine, da zaboravim zauviek...

I u selu vrijeme liječi rane, ali ne i sramotu. A tada ni upalu pluća. Jerkov će Bogumil kroz "otvorena vrata" otići "tamo gdje za vazda gre se". Njegov će otac, gledajući uz sinovu smrtu postelju nesuđenu nevjestu u crnini, opet biti istinski roditelj: zažalit će "što mu nije postala snahom". Otac je oprostio sinu!

Gdje je veza fikcije i stvarnosti između Bogumilove i Jerkove drame? Pa u satu. U mjestu su, naime, u vrijeme priče o nesuđenoj snahi, postojala samo dva zidna sata. Jedan je bio u Jerinoj kući... Sat je opsjedajuća slika koja, poput metonimijskog indicija,⁴⁰ tvori uzao u mreži mentalnog Jerkova portreta, povezujući tako niti

³⁷ Čak i one iz Jugo-sokola! Šimica J.: "Mi smo bile u Jugo-sokolu, a stric ti je bija križar, ali pravi čovik. Ne bi na mrava ugazija. S divojkama se vajak šala."

³⁸ Bracina školska zadaća "Pravda kao osnov budućeg sretnog čovječanstva".

³⁹ U gajetu "Danku", kupljenu novcem dobivenim za prodani "Blagodar".

⁴⁰ R. B a r t h e s, *Introduction à l'analyse structurale du récit*, 1966.

osobnog mita odbačena djeteta... A sat je nastavio kucati dalje, dalje nego što će kucati Jerino srce i, u međuvremenu, otkucati važnu istinu: Jere će oprostiti i htjeti zaboraviti "otvorena" vrata. Riječima kritike - poništiti jedan od mitema svoje osobne priče:

Daj mi, Gospodine, da zaboravim zauviek
 Kako sam tuđjom krivnjom u gradu samcem ostao,
 Daj mi, da zaboravim, kako su me svi zaboravili.
 Kako sam u cvietu mladosti bezkućnik postao,
 Kako su moje snove gusti oblaci prekrili...
 Daj mi, da zaboravim, da sam i ja živio sretno
 Ili da mi se čini, da sam sve ovo samo snio...⁴¹

Nakon ove prozopopeje - regresivno (kritičko) pitanje: što čovjeku znači njegovo djetinjstvo i mladenaštvo? U svakom slučaju sintagma "fenomenologija svijesti djeteta" ovdje možda najcjelovitije pokriva pojam rane obiteljske formacije kao stupa armature duhovne konstitucije budućeg čovjeka. Stoga nam *mali Jere* i *Jere mumak* može pružiti uvelike pouzdan odgovor na pitanja odakle njemu, mladu čovjeku, njegova etička formacija, to jest: gdje je u svojoj mladosti smogao moralnu hrabrost oprosta i zaborava. I koliko ga je patnje stajao baš onakav intelektualni habitus kakav je stekao? I zašto mu je baš takva osobna idiosinkrazija kakvu će iskazati u životnim prigodama i - za njegovu sudbinu vrlo važno! - u zadanim političkim okolnostima. Odgovori bi se mogli upisati na stranicu jedne osobne eshatologije.

Jer vjera je ona odrednica koja je sazдалa taj tvrdi aksiološki temelj. Stoga bi se Jerkova pitanja: "Patnjo! Zašto me sliediš? / Jesi li ti moja ili ja tvoja sjena?" mogla dopuniti i odgovorom na jedno paskalijansko potpitanje: počinje li za čovjeka sve njegovim začecem pa dolaskom na ovaj svijet? Naime, u *incipit* Jerkova životnog romana u neku bi ruku moglo stajati i samo njegovo krštenje. Vrlo epifanično, uostalom: rodi li se dječak, on neće dobiti kao njegova braća - (ili bratić, ili bezvrijednost njegova sinovca) - ime jednog od hrvatskih kraljeva (Zvonimir, 1908.-1997., Tomislav 1914.-1931.; Krešimir 1901.-1924.; Tomislav Krešimir 1935.). Dat će mu ime sveca Dalmatinca - Jerolim.⁴²

Nomen erit omen: Jere će biti svećenik. Još određenije: redovnik. Jere je, dakle, prije "izmišljen" nego što će biti stvoren; on je jednako dijete svojih roditelja, koliko plod njihovih namjera i snova. Jezikom psiho-kritike kazano: veliki je dio Jerkove osobne priče odredio roditeljski projekt. Plemenita namjera - da! Podržava je majka, "dobra, pobožna i betežna". Pobožnost traži poslušnost, a zapravo strah. Onaj jansenistički strah koga su opsjedajuće slike/metafore "otčeve oči" kao vrijeme prezenta i "areloj" - vrijeme buduće. A koga se otac bojao? "Boga i - gotovo", kaže Jerko u noveli "Areloj".

A je li se bojao? Bojao se. Zato mu je Jere i oprostio. Ali nije propustio osuditi njegovu lakomislenost. Našao je prigodan slučaj kod G. Papinija i preveo ga s

⁴¹ *Stihovi*, "Pjesma mog prijatelja", 1937. Prozopopeja, jer je "stvar" Jerkova.

⁴² Koji je bio zavjet njegove majke dok je nosila Antu? Zašto ime Ante?

talijanskog. Dakle, jedan od učenika, sin ateista, biva isključen sa satova katekizma. Ipak, prisluškujući kroz ključanicu, on prisluškuje i čuje ovo:

- "Poštuj oca i mater!". Dijete se pita: "Zašto mi otac zabranjuje učiti kako ću ga poštivati?"⁴³

Jere nije nevoljeno dijete. Veselio se darovanim igračkama,⁴⁴ dobio je dopuštenje igrati se s poklonjenim mačićem, radovao se "bičvi" svete Luce. Božiću ponajviše:

Snivam, kako pred jaslama na Gospinu oltaru
Dva koljena mala u molitvi kleče...⁴⁵

Ljubav je roditelju nalagala vjera i sam zakon prirode. Tu je ljubav međutim omeđilo, uvjetovalo, koliko jedno očekivanje, toliko i *pogled Drugoga*. Jamstva su bila pobožnost i posluš, dvije prepreke da se, u skladu s definicijama *liberi arbitrij*,⁴⁶ Jerko odredi sam svojom slobodnom voljom.

Ipak, taj Jerkov "vjerski" (Kierkegaard bi rekao: "estetski") stadij života, ma koliko bio dramatičan, čak patetičan, ne može pružiti odgovor na najvažnije pitanje: zašto je i kako Jerko krenuo putem umjetnosti riječi? Misterij umjetničkog činjenja ostaje nedokučiv - negdje u noći ili na nebesima. Jerko: "Negdje u travnju 1934. napisao sam prve stihove, posvećene moru." Dakle, u vrijeme samostana, na jednom ili drugom otoku (Lavsi), u svojoj šesnaestoj godini.⁴⁷ Svakako, u pravu je glade nedokučivosti otajstva umjetnosti šesnaestogodišnji Rimbaud kad u pismu svomu profesoru Demenyu napiše ovo:

"Ako se mjed probudi kao trublja, to nije ni najmanje njegova greška."

Nije ničija ni greška, ni zasluga. Jednoga se proljetnoga jutra na jednom otoku "mjedeni" Jerkov duh probudio kao pjesničko pero, ne kao redovnički križ! I to je njegov istočni grijeh. Molim svoju rodbinu da se zbog ovoga ne ljuti.

6. Tamo rodih sam sebe...

Tvrđava Svete Ane,
Obala, Mandalina,
Šubićevac, vedre noći
I čežnja morskih daljina.

⁴³ "Židov i ja", u: *Matoš* 3.

⁴⁴ "Zrakoplov", u: *Hrvatska revija*, 9,1944. (Ironično: '44. bombardiran Zagreba!).

⁴⁵ *Stihovi*, "Šni božićnih noći", 1936.

⁴⁶ Definicijama Jerku zacijelo znamim iz predmeta "Filozofijska propedeutika", a u okviru toga i upoznavanje misli sv. Augustina i sv. Tome Akvinskoga. Ali, prema oznakama na tekstu, i Bossueta... Rječnik u relevantnim novelama to vrlo razvidno pokazuje. (Propovijed župnika u noveli "Gračanka", npr.).

⁴⁷ Vjerojatno zatim, u ozračju školovanja, i neke druge. Don Ante: "Kao gimnazijalac (niži razredi - sada viši OŠ) surađivao je u reviji *Mala straža*, što su je izdavali franjevci-trećereci na Školjčiću. Iz toga vremena su - među ostalim - 'Čislo moje bake' i 'Pjesma bratu Tomislavu'." - Ovo posljednje je vrlo vjerojatno, dok za "Čislo" stoji godina 1937.

Tamo rodih sam sebe
 U vatri izkušnja,
 U danima tuga i boli,
 U dugim noćima bdjenja.⁴⁸

"Tamo rodih sam sebe..." Ponovno se roditi, preporoditi se - figure kako svakodnevnoga, tako i pjesničkoga govora. Istina, istrošene figure, ali vrlo pertinentne u psihologijskom rječniku. Psiho-kritika, kao i psihoanaliza, svoj argument također nalazi u mitu, u toposima gdje junakova osobnost podrazumijeva *isključenje Drugoga*, a time i odsutnost roditelja.⁴⁹ Bitno je da je, nakon pogibeljna djetinjstva, iz obitelji i društva odbačeni mladić ushtio svoju sudbinu ostvariti sam svojim djelom.

Arhetip je literarno besmrtn. Robinson se u svojoj usamljenosti kaje sa svog neposluha ocu. On u svoj dnevnik unosi podatak da se *rodio* u svojoj dvadeset i sedmoj godini (baš na svoj rođendan 30. rujna) kad je "bio bačen na obalu ovoga otoka". "... Ako se našalim - piše on - sebe mogu nazvati vladarom [*king or emperor*] cijelog kraja koji imam u posjedu." Metaforički i ozbiljno: sebe može nazvati svojim roditeljem, ali i istinskim sinom duha jedne (evangeličke) civilizacije!⁵⁰

Reći mi je ono što fikcija nije: unatoč svemu ovomu, arhetipski edipovski korov nikad nije u Jerkovoju duši uspio pružiti svoj dublji korijen. Vjera i strah od Boga učinili su da se virtualna mržnja spram prirodnomu ocu transferira u nesnošljivost spram nametnutu društvenom paternalitetu, spram političkom "ocu Jugoslavije, kralju ujedinitelju". I zato će Jerko dvije godine nakon otočke rekluzije, gdje je dresuru poslušnosti bio preuzeo otac gvardijan, uzmoći reći:

Daj mi, Gospodine, da zaboravim zauviek...

Teško mi je sa sigurnošću utvrditi kako je i gdje je Jerko proživio od jeseni 1935. do proljeća 1937. Brat Zvone tvrdi da je, ostavivši Jerkove stvari u Murteru, otac Jerka doveo u Lavs. Opet otok! Jere je toga ljeta bio pastir i ribar. Petra kazuje kako su oni ribarili, a "sređele, kad su uzdrijale, odvezli u Šibenik prodati". Povrijeđeni je otac Jeri "dâ [samo] koliko je za barilo srdel dobija". Na njen prigovor, on joj se okrutno zaprijetio. Otišli su doma bez Jere. "I sad više ja ne znan za nja." Javio joj se od jedne žene iz Šibenika, "a [o]na je služila dr. Novaka." Navraćao je kući kriomice; uspinjao se preko dvorišnog zida, ili bi "doša kroz vrata kad bimo ja i mati bile same", kaže Petra.

Klasičnoj gimnaziji na Školjiću dano je nakon aneksije Zadra - kao hrvatskoj školi! - pravo javnosti 1924., pa oduzeto 1928! Eto zašto je Jerko na kraju 1936./37. mogao u Šibeniku položiti četiri razreda gimnazije, a sljedeće godine peti i šesti. No valjalo mu je kao "vanjskomu" platiti ispite... A odakle? Eto razloga zašto bi Petru svako malo "ništo jako probolo ispo' lopatice". Mora joj doktoru. Novaku, naravno. U stvari, odnijeti Jeri sakupljen novac i nešto jesti... U obitelji je, naime,

⁴⁸ *Stihovi*, "Šibenik", 1941.

⁴⁹ Ovdje teze iz već citiranih djela O. Ranka i M. Robert, ali i iz Junga i Kerena; prema francuskom izdanju *Introduction à l'essence de la mythologie (Uvod u bit mitologije)*, 1968.

⁵⁰ *Self-made man* - samostvoren čovjek.

skrivena od oca, vladala opća empatija s prognanikom. No Fabijan se uskoro osvjedočio o posljedice tog suosjećanja i zabranio "solidarnost" koja bi se mogla nazvati i krađom. Sinu je poručio da opet može u svoj dom.

"Za to vrime bija je Uskrs - sjeća se Zvone. - Lipo smo proveli uskrsne blagdane. Tako je Jere produžija u Šibeniku do završetka mature."

Zapis don Ante, što se tiče sljedeće etape Jerina života, čini se koliko točnim, toliko i važnim. Jerko je naime "barem neko vrijeme stanovao kod don Ive Guberine".

Bizantolog dr. don Ive Guberina bio je do 1939. župnikom u Betini, a zatim pomoćnikom župnika u šibenskom Docu gdje ta stara obitelj ima svoj dom. Za svog službovanja u Betini don Ive je postao prijatelj obitelji Jerina svaka Ferdinanda Jurage. Bit će na jesen 1937. njegovu sinu Ivi krsni kum. U Šibeniku će Jere sresti i don Ivina sinovca, Petra Guberinu. Srest će se oni opet, u Zagrebu, u *Hrvatskoj reviji*. Rastat će se: sinovac će, iako koautor *Razlika*, "prihvatiti antifašističku ideju". Stric će Ive godinu ranije (1940.), proganjan zbog ustaštva, pobjeći u Italiju.

Uzmemo li Jerinu mladost kao strukturni niz tipskih funkcija priče *d'apprentissage*,⁵¹ don Ive u njemu nastupa u ulozi "pomoćnika" (*auxiliator*): dobročinitelja i vršitelja inicijacije. Kao teologijski veoma obrazovana osoba, a slijedom te činjenice i pisac antimarksističkih tekstova,⁵² on Jerka inicira u kult i značenje Ante Pavelića, a nasuprot za hrvatski narod opasnoj praksi društvene pravde "po Marxu, Engelsu i Internacionali". Time je Jerko samo utvrdio gradivo iz predmeta "nacionalna svijest", prijedeno već u radićevskoj obitelji i produbljeno kod "vječitih Hrvata", franjevac trećoredaca.

Jerko je na ljeto 1937. s don Ivom i s Ferdinandom organizirao u Murteru veliki omladinski križarski slet šibenskog okružja. Na provokacije jugonacionalista (i napade kamenjem iz krčme), odgovoreno je: "U Murteru je križarska omladina doviknula svima, da jest i da ostaje uvijek vjerna Bogu i hrvatskoj domovini."⁵³ Pred 10-godišnjicu smrti dr. Ivana Merza, autora knjige *Katolička akcija*, murterska se *Križarska organizacija* našla u prigodi da i ona dade prilog procesu njegove beatifikacije. Pjesmom "Sijač", Jerko također želi da I. Merz "široko polje roda hrvatskoga / perivojem stvori..."⁵⁴ "Akcija mora stajati iznad svih političkih stranaka", upozorio je Merz. Jerko i pridošli murterski kapelan don Ivan Šarić misle isto, ali s dodatkom: Murterin mora govoriti onako "kako može da govori samo pravi Hrvat i katolik." U Murteru se naime kao i mnogodrugdje hrvatstvo

⁵¹ *Bildungsroman*. Pikarski tip romana često ima "vjersku fazu" (ili sjemenište) zbog niska podrijetla. Jerko međutim ne kreće u život s "nulte" stepenice.

⁵² Ive Guberina (1897.-1945.). Izdao *Ustaštvo i marksizam u svojim načelima*, 1942. Doktorirao 1923. u Rimu. Teza: *Doctrina sancti Theodori de visibili unitate Ecclesiae*.

⁵³ "Veliko križarsko slavlje u Murteru", u: *Katolik*, 29. 8. 1937., str. 3. - U *Katoliku*. 1. 1. 1937. iz Murtera javlja [Ferdinand] Juraga o križarskoj božićnoj priredbi: "Naš rad neki krivo gledaju. Mi na sva njihova mahnitavanja poručujemo: Križarski pokret ima cilj da našu omladinu učini karakternom i u životu spremnom i da ostane vjerna idealima pradjedova: za Boga i Hrvatski narod." - U istom broju Jerkova je pjesma "Poklon mudraca", dok je u prethodnom, božićnom (25. 12. 1937.) objavio pjesmicu "Molitva u božićnoj noći za mir".

⁵⁴ Pjesme i recitali u čast Ivanu Merzu; J. Skračić "Sijač", na: <http://www.ivanmerz.hr/pjesme-recitali/>

uvelike poistovjetilo s katoličanstvom, a nasuprot agresivnima bivšoj Orjuni i suvremenom Jugo-sokolu.⁵⁵ Ipak, članstvo u "akciji" nije značilo pristup ustaškom pokretu. Velika većina murterskih križara, mada je naučila što znači pozdrav ŽAP,⁵⁶ ostaje samo haesesovska. Pa tako i cijela Jerina obitelj, izuzevši Jeru i Ferdinanda.⁵⁷ Napokon, perivoj neće, ali nekakav "vrt" će biti tu - Banovina! No don Ante se sjeća kako su nam prije toga "pretresali kuću i uvijek pitali za letke", a Jerko je jednom "nekoliko dana ležao od posljedica što su ga natukli žendari."

7. *Matoš* 1, 2 i 3

Krešimirov grad, proljeće 1940. Jerko živi u duhu i praksi Strahimirove "ljudske pravde, maćehe mu". Pošta mu stiže na adresu: Šibenik, Vodička 247. Tvornica tekstila A. Antić⁵⁸

On naime u ožujku 1940. u društvu sa Stankom Kalebom, Ivanom Krolom, Draženom Panjkotom, Vinkom Kosom, Jurom Prpićem, Jankom Zanetićem, Živojinom Mičićem-Štrkaljem, Jakovom Ivaštinovićem, Antom Vikariom, Stjepanom Benzonom...⁵⁹ pokreće "hrvatski omladinski list" *Matoš*. Izašli su brojevi za mjesec ožujak, travanj i svibanj 1940. Stanko Kaleb uređuje, a Jerko je predstavnik izdavača i odgovorni urednik. Geslo lista: "I dok je srca, bit će i Kroacije"... S. Kaleb piše u uvodniku prvog broja: "U sjeni te veličine [A. G. Matoša] nastojat ćemo govoriti - iako skromno, ali istinski i hrvatski..." Svrha programa: "Naš cilj nisu ruševine - naš cilj je određen, a to je da budemo Ljudi i to na dobrobit naroda, da on bude sretan..." Pitanje svih pitanja onoga (kao i ovoga!) trenutka: *Quo vadis, Europa?* Jer Europa živi svoju jesen: vijor već povija oblačine; nebo samo što nije krvavo; granice se crne crnim vranama. I crvenim: na Kremlju se viju i kukasti križ, i srp s čekićem. Kaleb jeremijski vapije nad rušenjem zidina (granica) diljem kontinenta: "Europo, pogledaj i obrati se"! (*Matoš* 1, 4).

Kalebova sjena A. G. Matoša nije samo duh A. G. Matoša. Sjena se može opipati golim prstima: na vratima *Matoša* br. 1 bdije "Gospa Marija"; drugi broj naviješta Cesarićev "Trubač sa Seine", dok se na naslovnici broja 3 "Nad versima A. G. Matoša" prignuo Lj. Wiesner!

⁵⁵ Dramski repertoar murterskih križara: *Smrt Petra Svačića, Godišnjica hrvatskog kraljevstva, U ovom ćeš znaku pobijediti, Madona u šumi, Slijepa sirota, Nađena kći, Katarina Zrinska...* - Don Ante Skračić: "Prema načelima katoličke akcije politika je morala biti isključena iz programa. Čini se da je to bilo neostvarivo u prilikama kakve se bile kod nas. Kraljevina Jugoslavija pokazivala je previše simpatija prema Svetoslavlju i nije skrivala namjere da razbije i razdjeli Katoličku Crkvu. U takvom političkom ozračju Križari su se identificirali s političkom opcijom koja nije željela Jugoslaviju." ("Župa Murter", u: *Murterski godišnjak*, 2/ 2004., str. 31)

⁵⁶ Živio Ante Pavelić!

⁵⁷ Ferdinand će, na pravdi Boga i "dva bez duše", 16. 2. 1945. s juga Šibenika ostati bez glave. Guberinu će zadesiti ista sudbina, niti tri mjeseca potom.

⁵⁸ Oglas u *Matošu*: "Anton Antić - prva tekstilna tvornica Šibenik... Jedina hrvatska tekstilna tvornica s domaćim kapitalom i radom koji ima u vidu interese hrvatske privrede." - Inače jedan od "jačih" sponzora *Matoša*. - Je li to Jerkova adresa stanovanja, budući da je, uz instrukcije, "niko vrime noću radija u toj tvornici, a hrani se u menzi"? (Zvone).

⁵⁹ Vjerojatno nisu daleko od njih V. Nikolić i G. Cvitan. Vidjeti u: Milivoj Z e n i ć, *U pohvalu od grada Šibenika*, Gradska knjižnica "Juraj Šižgorić", Šibenik, 2002, s. 334-344. - Njihovu sudbina vidjeti u: *Tko je tko u NDH?*, Zagreb, 1997.

Olovne i teške snove snivaju ti Jerkovi mladi jablanovi, ti "poniženi i uvrijeđeni", tužni mladi pjesnici. Stihovi su im raspoznatljivo vladimirski ili strahimirski: "guta se svoja bol". Ali spontani su, obećavajući. Poglavitno kad je riječ o poeziji iz škole izgnana dječaka Dražena Panjkote...⁶⁰ Mladi su klasičari uistinu inicirani i u ontološku i u povijesnu bol, u "veličanstvo ljudske patnje", u pjesnički stoicizam Ovidija, Vignya, Byrona, Musseta... No, historijski gledano, sad je to *nouveau mal du siècle*, jer stvarnost rimuje s boli Kranjčevića i Vidrića... Ipak, Krležina traga nigdje.

Njihovo je međutim esejističko pismo (političko, sociološko) aktualno i militantno. Unatoč "plaču neba i tužnom akordu jeseni" (Panjkota), oni žive svoje proljetne dane 1940. s radićevskim pitanjem "Kome ćemo ostaviti budućnost?" Uz uvid u opće društveno, gospodarsko i demografsko (Š. Županović), povijesno i političko (Bosna) pitanje, oni prate što se zbiva na kulturnoj, poglavito književnoj pozornici. Iako matoševski nacionalisti, oni ne zaziru nimalo od regionalizma. Razmišljaju uz Balotinu čakavštinu (S. Kaleb), slave "čakavski svijet" (I. Krolo), njeguju "cvjetice" iz narodne poezije (J. Skračić)! Na svjetskom planu obradovao ih slučaj André Gidea...

Jerkov je udio u *Matošu* značajan, opsegom dominantan, ali bez ijedne pjesme. Esej "Živjeti za drugoga", nesumnjivo je izniknuo u brazdi rasprava s dr. I. Guberinom. Glavna je teza: rješavaju li se sva pitanja čovječanstva, a hrvatska posebno, odgovorom na pitanje što očekujemo od mladeži, od institucije škole? Može li obrazovanje od mlada čovjeka napraviti "potpuno socijalno biće"? Povijesno iskustvo međutim, kao i suvremena praksa, to rusoiističko ufanje vide kao isprazno, kao put do pakla popločan "plemenitim namjerama". Jerko Skračić u *Matoš* 2:

"Često sam čuo, kod kritike komunizma, da je on nemoguć, jer je čovjek od prirode upućen da radi za sebe te da će svaki seljak u kolhozu reći: 'Zašto da ja za drugoga radim'? To se posve poklapa s onom 'sibi quisque proximus'. Ako bi to bio jedini nedostatak komunizmu, mislim da ne bismo ništa izgubili kad bismo ga prihvatili. Zar nije i Krist rekao da nema ništa uzvišenije, nego dati život za prijatelje svoje [...] Komunizam veli da će on odgojiti ljude za novi, idealni poredak... Ja naprotiv mislim da ljude treba odgojiti za komunizam [...] Uхватimo se u koštac s vremenom i stvorimo od hrvatskog čovjeka pravog Čovjeka, potpuno socijalno biće!"

U *Matošu* 3 Jerko objavljuje svoju pretužnu socijalnu priču "Kolporter". Kad njen kruti i tamni socijalni sadržaj usporedimo s onim iz *Osunčanih otoka*, uviđamo koliko je u *Otocima* ta "tvrdo kuhana" socijalna proza u političkom loncu omekšana. Tvrde crte njegovih "klasni" portreta mijese se u simbole emocija: sat, opanci, oči, mina, brod, opleteni štapić, pet dinara... Jerino je oko ono iznad "otokâ", pogled mu je ironičan i ljudski sažalan (*pitié humaine*) - kao što je i red u noveli maupassantskog ili čehovskog tipa... O ovome će biti više riječi u drugom

⁶⁰ Rođen 1924. Izgubio pravo na školovanje 1938. Umrili su ga četnici (?) u Dubravi kraj Šbenika, u jesen 1943. Tamo su se u istom trenutku našli i partizani. - Dražen je poslan iz Zagreba da bi osnovao ustašku radio-postaju.

dijelu studije. No sada ovu činjenicu umećem ovdje kako bi se mogao nazrijeti politički razlog njegova odustajanja od "tvrđih" socijalnih sadržaja iz razdoblja *Matoša*. Tematika "prezrenih na svijetu" budila je sumnje hrvatskih "kulturno-kritičarskih pijevaca", budući da je takvu tematiku (Cesarec, Krleža, I. G. Kovačić...) monarhistički beogradski režim preferirao onoj nacionalnoj. Proizlazi naime da se između crta socijalne priče skrivaju tzv. "crveni vikači" koji, u konačnici, nisu ništa drugo do "Jugoslaveni".⁶¹ Za Jerka biti Hrvat znači dužnost.

Matoš za lipanj nije izišao, očigledno zbog mature. Položivši ispit zrelosti, Jerko hrli u Lavsu s prijateljima i prijateljima svojih prijatelja (prof. Dulibić, prof. Bošković, Z. Baloković...) I pita se: pravo ili mudroslovlje? Upisat će pravo, pa prijeći na romanistiku. Ali na Pravnom je stožer "frankovaca". Odatle će Jerko u Petrinjsku. Don Ante:

"Malo nakon izbijanja rata (što je značilo uspostavu NDH i talijansku okupaciju Dalmacije) naša obitelj iz Zagreba je dobila od Jerka paket. Znam da paket nije bio velik, a u njemu je - među ostalim - bila njegova knjiga *Pod drugim ključem*.

8. *Pod drugim ključem*

Kao epigraf knjizi svojih uzničkih uspomena Jerko stavlja misao dr. Milana Šufflaya: bio on kao Hrvat i kao filozof u pravom zatoru "ili na slobodi u velikoj tamnici Jugoslaviji" - sve mu je jedno. Niže, u proslavu svojoj knjizi, Jerko ponavlja tu istinu:

"Sva je Hrvatska bila pod ključem [...] Svrha ovih redaka nije proslaviti 'junačka djela lepoglavskih zatočenika od 1. prosinca 1918. do 1. travnja 1941. [...] Spis nema književnih pretenzija. Napisan je stilom, za koji sam mislio, da najviše odgovara sadržaju.

Uz najbolju volju nije mi uspelo potpuno zaobići svoju osobu."

Filozofi i umjetnici, znanstvenici i mistici - bili zatočeni ili ne - nikada neće uzmoći zaobići sebe, ni umaći sebi. Oni su već zatočeni svoga posebnoga Ja. Nekada se i sami odluče za fizičku usamljenost (Montaigne, Pascal...) U tom smislu događaji iz autobiografskog zapisa Jerka Skračića *Pod drugim ključem* postaju za naš pristup vrijedni tek onda kad ih vidimo kao unutrašnje, "duhovno događanje." A to događanje ima svoju slobodnu dijalektiku: misao i želja nisu nigdje tako slobodni kao u zatvoru. Naravno, ako čovjek nije u zatvoru i zato da bude "prevaspitan". Međutim, duhovno događanje ima svoj način iskaza, svoj stil, svoju jezičnu fenomenologiju. Što se pak Jerka tiče, tu analizu mogu ostaviti za drugi dio ove studije. Ali, ipak!

A. Barac, veliki guru hrvatske kritike, čita, na primjer, *Tamnicu* Z. Milkovića, čakavske stihove V. Nikolića, novinske crtice V. Vlaisavljevića, članke A. Bonifačića i M. Čovića, uspomene J. Skračića... pa se prazan i s mučninom pita: "O čemu ti ljudi pišu? Zar ne vide, što se događa s čovjekom?"⁶²

⁶¹ Usp. Lasić, *Krležologija* III, 252.

⁶² Ivan L o v r e n o v i ć, "Zemlja grobova" (o Iliji Jakovljeviću, *Lirika nevremena*); http://www.moderna-vremena.hr/zado/es_ilija.asp

O čemu pišu? Pa o onome o čemu je i on pisao nakon robije.⁶³ Valjda bi pravo pitanje književnoga kritičara trebalo glasiti: *kako* oni pišu? Jer to *kako* tvoje je, kao književnika, pravo pitanje, bez obzira jesu li te zatočili *naši* ili *njihovi*. Uostalom, tko je A. Barcu (a i mnogima!) bio *naš*, a tko *njihov*. I kada to? Odgovor ostavljam hrvatskim znanstvenicima. Ja sam samo čitač tekstova. Dakle, nastojat ću nakon *štenja* u što manjem broju redaka nanizati ono što se u Jerkovoju duši (uz pretpostavku da je i on čovjek) događa.

Budući da je krivica (proturežimska djelatnost) sviju, koji su s Jerkom dospjeli u Petrinjsku, ista, to bi ta istost *a priori* trebala svesti njihovu individualnu svijest na "kolektivnu". "Frankovci" govore o vjetru ustaške, komunisti o oluji svjetske revolucije. To nije daleko od onog što je odavna poznato kao *mentalité révolutionnaire*. Revolucionarni duh *a posteriori* vodi u dikaturu i teror. Teror rase ili proleterijata, pojedincu je sve isto - on je objekt mržnje i osvete.

Tako, iz jedne sobe osvetnici zovu Antu da se vrati preko mora (ili "preko Soče, jer narod [ga] hoće"), iz druge Matiju da ustane iz groba (da bi s njime pošli u posljednji i odlučni boj...). Ustaška (ona nas uglavnom zanima) revolucionarna fenomenologija je za početak, kao i svaka, usmena: "Bubnjevi tutnje, trublje nam ječe"... Pa parodije i travestije.⁶⁴ Pa pamfleti⁶⁵ i, napokon, himne. Jerko vodi tu kovačnicu "pjesmotvora". On kuje "Pjesmu hrvatske pobjede", postolje svojoj sudbini:

Poglavniče, Vođo, čežnjo svih Hrvata,
Nek Te živi dugo Providnosti moć
Čvrsta Tvoja ruka neka nama vlada
Čvrsta Tvoja ruka nek nam bude Vođ!

Tako pjeva (na note "podpukovnika" Lovre pl. Matačića) Jerko,⁶⁶ "ustaški sveučilištarac", nedvojbeno uz potporu "cimera" dr. Mladena Lorkovića... Tom angažiranom *što* suprostavlja Jerkovo *kako*. Na primjer, njegova "skica za razglednicu" kao "pozdrav iz Lepoglave". Tri se puta u "skicu" vraća leit-motiv "snijeg prši"... Pa: "Zima je Ivančici kao i nama... Zima... zima... zima je u srcima."

Dva su važna razloga zime u Jerkovu srcu: vjerski odgoj i ljubav. Politička vjera, opet za početak, nadvladava. Iz limba zatvorske bolnice zazivaju se politički blaženici: Zrinski, Frankopani, Starčević, Kvaternik... Nema ih više, ali "Nema Hrvata, nema junaka...", naravno, kao što je Ante Pavelić "naš". U zatvoru je *sve* moguće, pa i pravi "hrvatski vjerski duh". Tako u sobi Jurice Frkovića i Ivana

⁶³ Antun B a r a c, *Bijeg od knjige - Zabilješke iz g. 1943. i 1944*, Zagreb, 1965., pogl. "KZSTG": Kazneni Zavod Stara Gradiška (I. Lovrenović, internet, *ibid.*)

⁶⁴ Čak travestije biblijskih tekstova, npr.: lamentacije Ilije proroka nad Jugoslavijom. No za jednostupnost društva, s obzirom na raznolikost obrazovne razine, najpogodnije su travestije pučkih pjesama. Tako "nije išla" (još jedna!) travestija *Smrti Smail-age Čengijića*, ali zato je s uspjehom izvođena "Hvalili se demokrati: / Da ih slijede svi Hrvati [...] / Ajme ča ću im ja."

⁶⁵ Ustaše su u Lepoglavi potajno izdavale svoj list *Bomba*.

⁶⁶ Pretpostavljam da je pjesma nastala "pod drugim ključem", jer je objavljena 13. travnja 1941. u *Hrvatskom narodu*, a Jerko je izišao iz zatvorske bolnice Sveti Duh 7. travnja. Pavelić je u Zagreb došao 15. travnja u zoru, a NDH je priznata kao država sutradan.

Oršanića (Jeana) visi o zidu veliko raspelo; pod križem su hrvatski grb i geslo "Bog i Hrvati"; ispod toga visi Poglavnikova slika, a nad svima je, kaže Jerko, "vladala vjera u Onoga, kog predstavlja slika na zidu". I, pri kraju: "Lijepo je živjeti u toj obitelji, koje se glava nalazi daleko preko mora".

Lijepo je Hrvatima vjerniku na Badnjak 1940., na zajedničkoj svečanosti "posljednjeg Božića hrvatskog naroda u ropstvu tuđinske vlasti" (I. Oršanić).⁶⁷ Darovi kćeri, ili djevojaka, prizivaju u pamet *onoga* "koji također u tuđini" slavi veliki blagdan uz himne "Narodil nam se Kralj nebeski" i "Puška puca a top riče..." (Nekima čudno, ali mi znamo zašto Jerko još ne spominje ni Njemačku.)

Bio ustaša ili ne, čovjek piše ono što vidi vani i u sebi. Klaustar samostana povezuje nepomirljivo *nekad* i *sad*, povezuje učene pavline kako šetaju "s brevijarom u ruci, slaveći gospodara svjetova [...] Onoga, koji sve drži i čije oko dopire u srca i bubrege",⁶⁸ s današnjim kriminalcima. Jerko sebe ne vidi kao zločinca - on je tu zbog vjere u onoga, koga ne krije "crna zemlja i zelena trava" već Apenini. Ali, mogu li tu vjeru shvatiti *oni* koji su njih, zatočenike, poslali na Sveučilište da im se vrate kao gotovi ljudi i podrška...? A oni, eto, krenuše drugim putem. "Shvati li to otac, hoće li shvatiti majka?"

Majka bi željela da bude volja onoga što visi o brukvi, ali nada sve Onoga "koji jesi na nebesih". Starija sestra Antica isto tako, pa poručuje: "... Uzдай se u Providnost, koja bdije nad narodima i nad pojedincima..." Poruka je to s mise na blagdan Krista Kralja.⁶⁹ Lepoglavski dušobrižnik Ferdo Krčmar, zvan Lula, čitao je svojim "pavlinima" u robijaškoj odori pismo svetoga Pavla Kološanima: "... Jer Bog odluči [...] po Njemu pomiriti za Njega sve što je na zemlji i na nebu, uspostavljajući mir krvlju Njegova križa" (1, 19-20). Jerko je već odavno upamtio gradual: "On će vladati od jednog mora do drugoga [...] i svi će Njemu narodi služiti."⁷⁰

Njemu će služiti; *On* će vladati - nikakav Führer ili Hozjajin!

Posjete su zabranjene. Veća mogućnost za Jerkove lirske sekvence: opis razgovora šumskim jezikom ("na prste") s posjetiteljima s ruba šumice... Roditelji i zaručnice rone suze... Lepršaju maramice... Nova, stroža naredba: u "novi dom"! Iz odjeljenja bolnice ustaše i komunisti moraju u ludnicu, s pjesmom na usnama, naravno, i jedni i drugi. Tekstovi su nam poznati.

Ipak, iako je "svađice mela metla nacionalističke svijesti", ritual svih zatvora - netrpeljivost i svađe istomišljenika - nije izostao. Jerko u poglavlju "Istrgnute

⁶⁷ "Obitelj se pojačava" - nakon Lorkovića, Oršanića i "strica Mile" (valjda Budaka) - "poznatim borcima", Ličanima uglavnom (Balentović, Nevistić, Radovan Latković, dr. Mile Stračević, Juco Rukavina, Vera Stipetić...). Jerko iz Matice hrvatske dobro zna M. Starčevića. Upoznat će ga i M. Krleža. Jerko mnoge "iz obitelji" vidi kao buduće ljude od važnosti, kao ministre...

⁶⁸ David 72, 8-11 i 95, 4-5. - Jeremija 17; 9-10. Aluzija na Jeremijinu lamentaciju je i naslov jednog poglavlja: "Pláč žena pred zidinama lepoglavskim".

⁶⁹ "Svetkovina Krista kralja slavi se po odredbi Pija XI. svake godine u zadnju nedjelju u listopadu." (D. Kniewald, *Rimski misal*, Zagreb 1942, str. 751). Križarska organizacija (kao ogranak Katoličke akcije) taj blagdan je doživljavala kao dan svoga identiteta. Nakon Koncila blagdan je premješten na kraj crkvene godine i dobio je, umjesto trijumfalističkoga ("Do nebesa nek se ori... [...] kako Hrvat kliče mlad!"), biblijski naglasak.

⁷⁰ David, *ibid.*

stranice nepisanog dnevnika" ostaje i dalje pjesnikom, dobrim duhom svih zatočenika i sebe sama. Uvijek ista njegova idiosinkrazija: podnijeti bližnjega, oprostiti mu, makar i uz (samo dvije!) suze. Život je kao priča, kao drama, kao tragedija - razmišlja Jerko. *Kao?*

Jerko će prije posljednjeg poglavlja "Suze radosnice" doživjeti poglavlje "Deset minuta slobode". Na putu za zatvorsku bolnicu Sv. Duh oružani se njegov pratitelj dao nagovoriti da svrate na deset minuta do *nje* u "svijetloj plavoj haljini". *Ona* i on su "dobri vjerni prijatelji i suborci". To je ljubav "koja je vezala ustaše u njihovoj borbi [i] koja obećava vjernost do groba". Jerkovu, uglavnom.⁷¹

Na Veliki četvrtak, 7. travnja 1941.; Jerko Skračić je na Trgu Bana Jelačića. Slobodan. "Sav je trg jedna uzdignuta desnica i ogromna smjesa glasova, koji kliču i kliču bez umora." (Oh! Ti Trgovi! I ti Glavni kolodvori!)

Kamo nakon Trga? U blizini stanuje netko tko je mislio na njega. *Ona*. On je u *njezinoj* sobi.

"Poljupci i suze. Krugovalnik je otvoren..."

9. Krist Kralj koji vlada...

Samo nekoliko tjedana nakon ovih nježnosti Vođina je "čvrsta ruka" nježno predala "falšomu savezniku Dalmaciju, Piemonte hrvatske države [...]. To me pogodilo u srid srca", reći će Jerko ocu putujući s njime dolinom Bosne. Pa će se nakon "izranjene Bosne [...] / Ko iza prolaska Huna" - u Dubrovniku obratiti hrvatskomu moru:

Sivo, žalosno ti me dočeka ...
More, kolievko moja, što si mi
Turobno tako!⁷²

Svi su naime Jerkovi snovi s vrška Banove sablje onog četvrtka naglo počeli kliziti u bezdan. "Bezdan doziva bezdan...", veli David. Iz bezdana okupirane Dalmacije stiže u slapovima šum poruka: oca Fabijana i svaka Ferdinanda love fašisti zbog navodne predaje oružja s topničke postaje Raduč ND Hrvatskoj. A gdje je ta Država? Komunisti i jugonacionalisti likuju: znaju za neuspjeh pokušaj, ali to "ne znači da će se suradnici okupatora izvući". Ferdinand se izvukao, ali bez obitelji, pa će Jerko najesen u Murter po sestru i troje djece.

⁷¹ Našoj se obitelji, iz već spomenutog razloga (ljubav kao tabu), prepuštalo uvjerenje da je riječ o "jedinom" Jerkovoju ljubavi - Emi (alias Barbari) Milinković! Prema opreznim riječima Jerkove sestre Antice dalo se međutim naslutiti da djevojka u "svijetloj plavoj haljini" iz travnja 1941. nije bila Ema, već jedna druga osoba. Što se Eme tiče, vjerojatno je da se ona i prije Jerkove smrti iselila u Argentinu. Kako? Samo se nagađa. Malo se potom preudala. Za njom je s njenom sestrom nakon par godina došao i sin Tvrtko. S adrese, koju smo kao pouzdanu dobili 1963., ni mjesec dana prije Fabijanove smrti, Ema nije odgovorila. Tvrtku je imenovan oporučni izvršitelj, ali Tvrtko je učinio kao i njegova mati: nije odgovorio nikad. Zašto? Je li i prije 6. svibnja 1945. mnogo toga između Jerka i Eme odlučeno? Je li se Jerko iz Villacha vratio *samo* "radi sina"?

⁷² *Stihovi*, "Dubrovnik", 1942.

Prosinac 1941. u NDH. Opet ono o Providnosti koja bdije nad narodima, ali sada iz usta nadbiskupa Stepinca.⁷³ Stepinac se raduje novoj državi, ali je ipak, još u dane donošenja "odredaba", otposlao okružnicu s pozivom da se u njene temelje ugradi božji zakon. Prosvjedovao je zbog 260 u Glini ubijenih Srba. (Budak će reći da Stepinac zabija "nož u leđa borcima za NDH...")

Nemoguće mi je iz Jerkovih novinarskih uradaka iščitati kako je on, odani kršćanin, primio sve ove bezbožnosti. Prema književnim ostvarenjima, prema svojim polemikama o jeziku,⁷⁴ razvidno je da je vjerovao u neku obećanu, utopijsku neutralnost. No političkoj se tjeskobi priključuje i obiteljska: samim sretnim slučajem tobožnjim murterskim antifašistima nije uspjelo utopiti oca Fabijana na ljeto 1942.⁷⁵ Utopili su te noći velikog straha (koji sam i ja proživio) anđeoski nedužna našega prijatelja! Ono oružje bio je izgovor, a pravi su motivi osveta duhom jadrnijih i prezrenih (u ovom slučaju - i prosaca). Fabijan je sa suprugom i sinom u Zagreb doputovao u kolovožu 1942.

"Namjeravali smo ostati u Zagrebu, - piše don Ante - ali je Jerko u međuvremenu [...] bio premješten u Sarajevo za ravnatelja Krugovalne stanice."

Otišli su u Sarajevo pa se vratili zbog materina zdravlja. Jerko ih je s vremena na vrijeme dolazio posjetiti, a za stalno se vratio 1944. kao urednik tjednika *Hrvatski krugoval*. Bio je jako zauzet, "ali bimo se u nediju znali razgovarati do dujega", meni je pričao djed Fabijan koncem pedesetih. Razgovaralo se uglavnom o onome što se dogodilo s Hrvatskom, a poglavito o tome što će se dogoditi hrvatskomu narodu. "Znalo se za Staljingrad, a i za drugo" (vjerojatno: El Almein, Midway...). Šaputalo se o Savskoj cesti i Jasenovcu. Fabijana su upozoravali da muči ako je što čuo o tim predvorjima smrti. *To će trajati samo dotle dok za to ne dozna on.* Jerko ocu: - "*On sve zna!* Najvažniji su mu Srbi pa komunisti. Židove mora zbog *njega* (Hitlera)..."

I Hrvati se moraju paziti. Židove su obilježili, a Hrvata može "niko zabiježiti". Racije su dnevna praksa. Meni moja starija kolegica, u Parizu, na proljeće 1969.:

"Tvoj mi je stric Jerko, Tomislave, spasio život. Je li znao što sam? [Židovka? Skojevka? - nije mi određeno rekla što.] Jedanput, pred svršetak radnog dana je zgradu, u kojoj smo Jerko i ja radili, zaposjela ustaška racija. Svatko je morao pokazati iskaznicu. Osjetila sam se izgubljenom, zauvijek... Jerko, visok, nasmiješen, s ustaškim znakom na rukavu, uzeo me pod ruku i proveo između žbira... Ne, nisam se više vratila na posao... Što i pitaš? Ne, ništa nisam mogla učiniti za njega. Ti ne možeš zamisliti što se u Zagrebu onih dana [svibanj 1945.], a i kasnije, događalo."

⁷³ *Luč* će tu propovijed na blagdan Krista Kralja objaviti, ali će sljedeće godine pred isti blagdan morati "štedjeti papir". O *Luči* Lasić, *Krležologija* III, 119-120.

⁷⁴ S Vinkom Nikolićem u *Hrvatskoj reviji*. O tome u drugom dijelu ovoga rada. Za sada vidjeti Lasić III, 187-189.

⁷⁵ Mržnja se nije ugasila ni završetkom rata. Pokušat će Fabijana utopiti na ljeto 1945. Ploveći s njime prema Šibeniku, tobože na poziv suda, "antifašisti" se nisu mogli složiti tko će Fabijana s kamenom oko vrata gurnuti u more! Fabijana će sud doista pozvati, a glavni će sudac odbaciti svjedočenja za "zlodjela" iz vremena kad se svjedoci još nisu bili ni rodili. Uvažio je svjedočenje Srbina, Fabijanova druga iz I. svjetskog rata. Ipak, osuđen je na godinu dana "prisilnog rada", jer su ga optužili ljudi iz JA. Sudac mu kaže: "Takav je red."

Kršćanska ljubav? Strah? Kruh? Načela? Jerko piše svoje političke članke koji će ga stajati života. U zbirci *Stihovi* samo je šest pjesama iz razdoblja 1942./45. U pet njih slike su nevolja rata, ali same riječi "rat" nema. Politička neutralnost ili izgovor za nepostojeću autonomiju umjetničkog stvaranja u vrijeme diktature? *Osunčani otoci* iz 1943. doimaju se svojim "sjenama", zorama, maestralom i morem, svojim "selom u brizi", kao zaklon u sjeni zločina... Ali uvijek s mišlju da "učini ljubav" bližnjemu.

"Ne mogu točno odrediti vrijeme - zapisuje don Ante - ali svakako nakon kapitulacije Italije, Nijemci su bili zarobili jednu grupu Murterina. Skupa sa drugima, on je intervenirao i oni su bili oslobođeni."

Nisu od samog početka s Pavelićem nezadovoljni samo biskupi⁷⁶ - napustili su ga i mnogi viđeni Hrvati. Jedni s razloga ljudskog poštenja, drugi s gađenja i straha... I oni koji su mu nekad laskali i preporučivali ga pjesnicima.⁷⁷ Napokon, i oni najbliži. Ima naime fotografija s Jerkova vjenčanja koja govori da on Lorkoviću nije bio blizu samo u Lepoglavi. Lorković Jerku, Jerko ocu: Pavelić se gadi Führerovim ljudima. Jedan od njih (general A. Löhr, koliko sam shvatio) predlaže Führeru da makne Pavelića, a dovede Mačeka... Djed Fabijan, godinu dana prije svoje smrti, meni obrazlaže:

"Pa smo se mi niko vrime nakun pada Musolina potajice nadijali da bi moglo dojt, ka' i u Italiji, do priokreta prima Americi i Engleskoj. Ali kad su oni [Lorković i Vokić] propali, izgubili smo svaku nadu. Ko to može hrmati Ameriku? Čekati, pa što Bog Otac da."⁷⁸

Bog, kao i dotad, nije davao svake subote. A Jerko je već jednom nogom opipao dno bezdana. Don Ante:

"Jednom zgodom [koncem zime 1945.] donio je na čuvanje i debelu bilježnicu formata A4. Koliko se sjećam bila su ispisana samo prva dva lista. Na početku je bilo ispisano otprilike ovo: Počinjem pisati roman. Nadam se da ću ga uz pomoć Božju i završiti. Odabrao sam naslov 'Maslina' jer se ona vječno obnavlja..."

Treći list Jerko nije načeo. Književno je stvaranje, čini se, zaključio "Novom pjesmom" iz 1944. Posvećena je "sinu prviencu", jer s pjesmom

Otac živi, za nju misli, diše,
Ta pjesma mila ti si, zlato moje,
Ti, sine moj mali.

Već spomenuti susret s bratom Antom, u nedjelju, 5. svibnja oko 11 sati, nakon mise:

"Znam da mi je rekao da se za nj molim. To su bile posljednje riječi što sam ih od njega čuo na rastanku."

⁷⁶ Mostarski biskup A. Mišić u lipnju 1941.: "Nema odrješenja za ubojice." Nakon drugog pokolja u Glini, te Jasenovca, opet protest Stepinca i biskupa.

⁷⁷ V. Nazor: "Poruka pjesnicima"; A. Augustinčić: skulptura Poglavnika; Lj. Babić: crteži za novčanice NDH... A ima još... A ima ih koji su se "ob-obratili".

⁷⁸ U dva sam navrata opširnije razgovarao s djedom, 1959., pa 1962. On je bio donio i neke fotografije s Jerkove svadbe. Nažalost, nema ih. Kao ni pisama, njegovih i Jerkovich, što su ih slali iz Zagreba po pouzdanim rukama.

Negdje oko tri popodne istog dana Fabijan je došao s posla. Radio je u kuhinji vojarnje. Kaže Anti i suprugi da je nakon ručka svirao "zbor". General je okupljenim vojnicima saopćio da NDH više ne postoji. Tko želi može se povući u Austriju. Polazak je sljedećeg jutra. Svi su se odlučili za polazak... To rekavši, Fabijan je odmah otišao do Jerka. Zatekao ga je u stanu i otrpatio. Mati i brat su pošli kasnije, ali ga nisu zatekli... Sutradan su ujutro otac i sin imali što vidjeti: kroz Ilicu je tekla rijeka ljudi prema Črnomercu. Vratili su se kući. Don Ante nastavlja:

"Nekoliko dana nakon 'Oslobođenja' došla je k nama Jerkova žena Ema i ona nam je saopćila kako ga je jedan znanac vidio i rekao joj da se vratio. Na tu vijest smo potrnuti..."

Ovdje se kida i posljednja nit kojom bih, u skladu sa svojom metodologijom, mogao dovršiti mrežu Jerkova duhovnoga portreta.

*

Ali Jerko je još živio. Zvoni je to pismom od 18. listopada 1945. potvrdila naša rodica Margareta K., politički "dobrostojeća". A gdje je Jere, to joj, piše ona, nisu htjeli kazati jer su "oni postali jako sumnjičavi". Pater Alfonso Šikić, rodom Murterin, dao je don Anti pred Božić 1955. pouzdan dokaz da je Jerko u povlačenju došao do Villacha. A onda se dragovoljno vratio. Umro u zatvoru? Da, tako je čuo, ali ne može potvrditi.

Ostaje pitanje: zašto se Jerko *dragovoljno* vratio?

Don Anti se negdje 2001. telefonom predstavila gospođa Glasnović. Ona živi u Argentini.

"Rekla mi je kako ga je posljednji put vidjela u Jesenicama, nakon što su Englezi izručili hrvatsku vojsku. Sjedio je na jednoj dasci i pušio. Ona ga je upitala što je. Rekao joj je da se vratio radi sina."

U moj diktafon govori Petra:

"Meni je jedan čovik što ima kuću tamo [u dijelu Murtera] priča [...] da ni on poginuja tamo de su oni poginuli [na Bleiburgu], nego da je on staja u nikin zatvoru, ali da niko ni zna za nja [za zatvor]..."

Preslik lista 95, MUP-RH; br. 147: "Skračić Jerko - strjeljan".⁷⁹

Referent dr. Josip Krmpotić iz odjeljenja A.[nketne] K.[omisije] 195/45 šalje javnom tužiocu za Grad Zagreb "predmet: Skračić Jerko - povreda nacionalne časti".⁸⁰ Sadržaj "predmeta" br. 2881 od 24. srpnja 1945.:

"Skračić Jerko je, u niže opisanim svojim djelima, vršio propagandu u korist okupatora i njegovih pomagača širenjem nacionalne nesnošljivosti i osuđivanjem

⁷⁹ MUP-RH, šifra 013,1/18 kutija 48: "Prilog C List 92 - Predmet: Popis lica koja su radila u ustaškoj propagandi, a danas su u emigraciji ili streljana." Na istom listu (95), s brojevima: 159. Šestak Ivan, 177. Uvanović Danijel.

⁸⁰ Federalna država Hrvatska - Zemaljska komisija za utvrđivanje zločina i njihovih pomagača u Zagrebu - Broj G.U.Z. 2811 1945 - Broj U.Z.O 195 1045 - Evidencije : 1. Glavni registar R: 155/ 3 - Primljeno u G.U.Z. 28. VII. 45.

narodno-oslobodilačke borbe. /Čl. 2 sl. 2 Odl. o zašt. Nac. Časti H. i S. u Hrvatskoj./"

Slijedi 6 točaka predmeta-prijave, u stvari izvadaka iz Jerkovih napisa u *Hrvatskom narodu*, brojevi 84-1941, 236-1941, 1050-1944, 1046-1944; u *Hrvatskoj smotri* 11/12-1943 te u *Hrvatskoj misli*.

Ukratko: Jerko je kriv jer "divi se ljepoti Berlina"; kriv je zato što "izražava ogorčenje proti Angloamerikanaca [...] koji da uništavaju hrvatske gradove i sela. Sve to da naručuje Tito"; kriv zato što piše da "neprijatelj se nije do danas pomirio s načelom hrvatstva. [...] Oni /misli na partizane/ da nanose Bihaću nebrojeno zla. [...] Učinili su to Angloamerikanci po želji 'zločinaca' t.j. partizana."

Razumije se, jedna je od točaka "Pjesma hrvatske pobjede. (Kao koračnicu uglasbio L. Matačić, a pretstavlja formalnu odu 'Poglavniku' i NDH.)"

"Stoga se Naslovu podnosi ova prijava radi krivičnog progona.

Smrt Fašizmu - Sloboda Narodu"

10. Za zaključak: nakon svršetka - Jerkova sjena

Nakon svršetka - moj život sa stricem! Doista sarkastična reminiscencija naslova filma, ali istinita groteskna povijest.

Ni Jerkova obitelj, a ni ja posebno, desetljećima nismo mogli iskoračiti iz Jerkove sjene. Ali ni izvršitelji njegove sudbine. Njih je doslovce opsjedala.

Kadgod bih nešto politički pogriješio ili pak nešto tražio (a događalo se i jedno i drugo), pred mene bi iskrsnula sjena "strica ustaše." Tako je bilo kad bi me, kao učenika Učiteljske škole, na blagdane vidjeli u crkvi ili u odijelu; kad sam 1952. istjeran iz đaćkog doma; kad sam 1954. isključen iz omladinske i, uvjetno, iz škole; kad sam 1957. tražio stipendiju za studij francuskoga (stipendija je dodijeljena skojevki, bez ikakve relevantne naobrazbe); tako je bilo 1959. kad sam tražio putovnicu budući da sam bio dobio jednogodišnju stipendiju Sveučilišta u Strasbourgu. Bilo je tako i 1971. (osnivao sam MH u Murteru)... Putovnicu sam za Francusku dobio zahvaljujući nečijoj intervenciji. (Nema nikakve dvojbe, zagovoru mojih profesora, čestitih komunista, a Jerkovih gimnazijskih kolega). No simptomatičan je bio "stav" jednog člana šibenskog komiteta SK. On mi, "da bude iskren, mora reći da nije za to da [mi] se dopusti odlazak u inozemstvo". Zašto? Zato što mi stric živi u Argentini, pa je izvjesno da bih se ja s njime mogao u inozemstvu sastati.

Član komiteta nije izmišljao. Na stolu su mi "Podaci" od 9. V. 1957. Temeljem istih, izvjesni Grbinić slaže 26. 2. 1969. odgovore na "Upitnik" broj 98465 (ili: 319460?). U "Podacima" stoji da su "Jeru Skračića godine 1947. (*sic!*)⁸¹ neki naši mornari vidili u Buenos Airesu". Slijedi niz drugih neistina (istinu stavljam u zagrade): Jere je rođen 1913. (1918.); učio je za popa u Šibeniku (na Galevcu); završio 7 (8) razreda gimnazije; pri kapitulaciji Jugoslavije zauzima vojnne objekte (bio u

⁸¹ Prema nekim saznanjima - to je godina Jerkove smrti.

Zagrebu, putovao po Njemačkoj); radio u ministarstvu prosvjete NDH (?); 1944. konzul u Berlinu (bio u Sarajevu i Zagrebu); 1945. se prebacio u Italiju (Austriju), a nakon izvjesnog vremena u SAD (u jugoslavenski logor), pa u Argentinu (u/pod hrvatsku zemlju). Preskačem do glavne tvrdnje: "Kao ustaša spreman je na sve. Spreman je i kao organizator." (Ni zgrade ovdje ne mogu pomoći!)

Izvjerni A. Obratov (iz Tisna; lažno ime, možda!) obrađuje i šifrira drugi "Upitnik o jugoslovenskom emigrantu".⁸² Opet krivi datum rođenja; Jerko je student prava (a ne romanistike); govori engleski (nikad učio, a nekmoli govorio!); pobjegao "aprila mjeseca 1945. (6. svibanja) [...] ispred jedinica JNA pri oslobođenju zemlje; dobio politički azil..." (I opet - čemu zgrade!?)

Pitanje 37: "Da li njegove karakterne osobine u prošlosti ukazuju da bi mogao učestvovati u ekstremnim akcijama?"

Odgovor Ante Obratova: "Da, u organizovanju diverzantsko terorističkih akcija."

Kako pojmiti da netko - koga sâm ubojica napisano prizna da ga je ubio - može tolike godine nakon smrti svojim "karakternim osobinama" biti spreman učestvovati "u organizovanju diverzantsko terorističkih akcija"?

Kako? Pa, vrlo lako kad *to* koristi revoluciji koja teče.

Prvo, Jerkovu je smrt trebalo "zabašuriti" zbog sumnjičavosti Saveznika (točnije: Amerike).⁸³ Ubiti ga, ali potajno, kad se "*sve* malo zaboravi". Drugo, "život" se Jerka prepušta regionalnom i lokalnom agit-propu. Ovaj ima za cilj obitelj "ustaškog emigranta" učiniti neotkupljivim taocima revolucionarnog raspoloženja uže zajednice kojoj samo ime Jerko Skračić znači zločin. Ovo bi se moglo nazvati njegovanjem "politike društveno-korisne mržnje i osvete".⁸⁴ Tim se "narodnim osjećajima" održava vatra revolucionarnog elana. Vatra ne smije venuti jer ona grije sjećanje na žrtve, ali i na pobjedu. Logično je da pobjednički narod bude sretan i veseo. Ali i srdit. Bez prestanka. Srdit na konkretnog neprijatelja kao da je on "još uvijek tu".⁸⁵ Općenito: taj poželjan manihejski, dihotomijski, koncept

⁸² "Federativna Narodna Republika Jugoslavija / Državni sekretarijat za unutrašnje poslove / Upitnik o jugoslovenskom emigrantu, Centralni registarski broj 313290* / Organizaciona jedinica Šibenik, broj dosjea 002214 / Datum popunjavanja upitnika 9. maja 1963. Obradivač Ante Obratov / Šifrirao Ante Obratov." - Nema sumnje da je ovaj "Upitnik" iz 1963., skupa s "Podacima" iz 1959., služio kao sadržaj Grbinićevu "Upitniku" iz 1969.

⁸³ "Dosta ste ih već ubili", članak Milana Ilić u *Večernjem listu* od 8. svibnja 1997. - Komunisti su, tražeći izručenja ustaških novinara, za njih tvrdili da su obični kriminalci... Saveznici su neko vrijeme "nasjedali". A onda je H. Truman odgovorio: "Nema više izručenja. Dosta ste ih već ubili." Po srijedi je bila odmazda, nikakva pravda. - Glavni je "lovac" na te hrvatske emigrante bio Koča Popović, "oslobodioc" Zagreba i ministar vanjskih poslova.

⁸⁴ Jerkovim roditeljima bila je nakon rata uskraćena aprovizacija. - "Što će ti mati?, kaže sinu joj Zvoni onaj član komiteta. Napravi od nje sapun!" - 1949. proglašeni smo kulacima. "Ne moraju biti kulaci, ali pitam: što bi oni učinili *nama* da su *oni* dobili rat?", riječi su A.-e B., visoko pozicionirane političarke. Pa ultimatum: ili u SRZ, ili konfiskacija imovine. I pljačkaši dođoše. Nakon nekog vremena, uzeto nam je vraćeno... - Otac je potom nešto prosvjedovao u svezi s don Antom, onda sjemeništarcem. Opet isti član komiteta: - "Što bi ti htio? Valjda da ti svi tvoji opet budu popovi, profesori i doktori?" - "Bit će, ako ih bude volja", kratko je odgovorio Zvone. Mnogih njegovih bila je volja. Ima li u tome zasluga i osoba Jerka Skračića? Držim da ima. I hvala joj!

⁸⁵ "Treba uvijek srditi narod" - napisao je Robespierre na jednom jedinom papiru nađenom u ladicama njegova stola. Srditi su mu otkinuli glavu.

ideje (inače "čiste k'o suza!") - koncept ideokratske prakse, zapravo - teleološka je zamka svih revolucija. Zamku bismo mogli kratko definirati sintagmom "samo da..." ili "samo kad bi..."⁸⁶

Treći razlog zašto mrtav Jerko Skračić "živi na nepoznatoj adresi" isključuje te općenitosti. Razlog je privatniji: savjest onih pojedinaca (i lokalnih "svjedoka", kao i u slučaju Jerkova oca, i Jerkova svaka) koji su izriješkom, i panično, zahtijevali smrt "tih ustaša". Uz obmanu da je Jerko umakao "narodnoj pravdi", lakše je znance i članove Jerkove obitelji u putu sresti. No neki su tužitelji "bez duše" skončali (tako kako su skončali: demencije, samoubojstva), a neki su se "eto, obratili" (1990!) pa sada citiraju svoja sjećanja na "Jeru pravoga čovika".

*

Ostaje mi sabrati do sada kazano. Ako dakle s Jerkova portreta obrišem te nakazne crne i crvene mrlje (kao one o spremnosti na terorističke akcije), javlja mi se slika duše Jerka Skračića u duboku i tamnu procijepu. U taj ju je tijesni bezdan survao tjeskobno moralno i egzistencijalno pitanje: kako živjeti s praksom ustaškoga "Vođe", a u duhu s pravdom "Onoga koji vlada nad narodima i pojedincima"? Pitanje je to dakle duše jednog Hrvata, inicirano u nacionalnu nevolju, ali duboko pobožna čovjeka, adepta kulta Bogorodice, pastira i ribara, duše odbjegli sjemeništarca i samostvorna pojedinca, režimskog novinara i izbavitelja režimskog neprijatelja u nevolji. Takvim je svojim moralnim habitusom Jerko - čovjek proturječnosti i nesporazuma, čovjek paradoksa svojih htijenja, onoga što je pisao i doživio - takvom je dakle svojom slikom duše Jerko mogao očekivati samo svoj tragičan kraj.

Politika, u svakom slučaju, nikada neće kao tema izravno ući u njegovu poeziju ili pak u sadržaj proze. Naprotiv, njegove će teme i sadržaji odražavati duhovna raspoloženja djetinjstva i prve mladosti, doživljaj svijeta kakav je on ostavio za sobom: patrijarhalni krajolik sela i tmurno socijalno podneblje grada. U tome će se duhovnom ozračju provlačiti opsjedajuće slike-metafore sunca, mora i otoka..., broda, sata, očiju..., predmeti-simboli statusa ljudi: opanci, štapić, novčići... I onirične slike koje znače njegov obiteljski i strogi kršćanski odgoj (i strah!). Sve to u manje ili više oštrim crtama likova bližnjih, te obitelji: majke i oca, sestre i braće, bake i nećaka...

Sve će ovo biti iskazano jednim kolebljivim jezičnom idiomom: čakavskim i štokavskim. Nasuprot uskosti pejzaža i širini hrvatskog jezičnog izraza, uvijek se na njegovom duhovnom portretu - izravno ili konotirano - nazire sjena čovjeka rekluzije. Jerko je naime od rana djetinjstva osuđen na samovanje: s mlađim sestrama u svom domu, na otočki samostan u mladenaštvu, na zatvorena kućna vrata, na otok Lavsu, na noć u nekoj sobici, na noć u tvorničkoj radionici... Slijede tamnice u Petrinjskoj i u (samostanu) Lepoglavi. Napokon, tamnica je i sama

⁸⁶ "Samo da... mi pobijedimo *te i takve*, da postignemo *to i to*, i naša će revolucija postići svoj cilj (ljubav i mir, bratstvo i jedinstvo, ravnopravnost i blagostanje...) - Nijedna dosad taj cilj nije postigla. Vijek revolucionarne vladavine je zbog duboke ukorijenjenosti toga "samo da..." (*if only, si seulement, što bū tolko...*) ograničen od nekoliko dana, mjeseci ili godina (Francuska, 1789.), do najviše jednog ljudskog vijeka (Oktobarska, 1917). Ali veliki vođe - sini, oci domovine, veliki brati - ništa od povijesti naučiti! Crkva ipak mnogo.

totalitarna, povijesno upitna, izolirana država. Tu životnu patnju, koja se od njega ne može odijeliti kao ni njegova sjena, on će cijeloga života nastojati učiniti manje opsesivnom jednim stanovitim "koeficijentom negativiteta" u odnosu na taj svoj osobni mit. Svojom će naime idiosinkrazijom, naporom da svima oprost i sve (ružno) zaboravi, tu sjenu, tu tamu, učiniti providnijom.

IZVORI

(ZA OVAJ PRVI, BIOGRAFSKI, DIO RADA)

S obzirom na metodologiju, izvori bi trebali biti poredani kako slijedi:

1. JERKO SKRAČIĆ, autor

Proza:

"Braco", novela; u: *Matoš* (Šibenik) 1,1940.

"Kolporter", novela; u: *Matoš* 3,1940.

"Bunar na Slanici", novela; u: *Hrvatski narod*, ?

Osunčani otoci, zbirka novela; I. dio: "Sjene uspomena"; II. dio: "Osunčani otoci", III. dio: "Selo u brizi"; Matica Hrvatska, Zagreb, 1943.

"Zrakopolov", novela; u: *Hrvatska revija*, 9,1944.

Poezija:

"Pjesma bratu Tomislavu", (vjerojatno 1934.), u rukopisu;

"Molitva u božićnoj noći za mir", u: *Katolik* (Šibenik), 25. 12. 1937.;

"Poklon mudraca", u: *Katolik*, 1. 1. 1937.;

"Sijač", 1937., na: <http://www.ivanmerz.hr/pjesme-recitali/>

"Pjesma hrvatske pobjede", u: *Hrvatski narod*, 13. 4. 1941.;

Stihovi, zbirka, Tiskarsko-nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, siječanj 1945. (26 pjesama, nastalih od 1934. do 1944.)

Rasprave:

"Cvjetići iz vrta narodne poezije, u: *Matoš*" 1,1940.;

"Život za drugoga", *Matoš*" 2,1940.

"Dva mišljenja o regionalnom pjesništvu", u: *Hrvatska revija*, 12,1942.

Autobiografski zapis:

Pod drugim ključem - Sjećanja na život ustaških zatočenika u Lepoglavi 1940. i 1941.; naklada pisca, Zagreb, 1942. - Oprema i crteži: V. Udatni; fotografije zatvorenika (anonimni autor).

Neki napisi Jerka Skračića, posebno oni u: *Hrvatski narod*, 84, 1941; 236, 1941; 1046, 1944; 1050, 1944; *Hrvatska smotra* 11/12, 1943.

2. O JERKU I OKO JERKA SKRAČIĆA

Zapisi rodbine i razgovori s autorom ovoga rada:

Fabijan Skračić, Jerkov otac, autobiografski zapis (nažalost nestao!) i razgovor;

Don Ante Skračić, Jerkov mlađi brat; "Nadopune za biografiju Jerka Skračića", 2005. i 2006., rukopis;

Zvonimir Skračić, Jerkov stariji brat, autobiografski zapisi i bilješke autora ovog rada nakon više razgovora s njim;

Petromila Šikić, Jerkova mlađa sestra, razgovor (snimljen 2006.).

Pisma:

Margareta K., rodica Jerkova - Z. Skračiću, listopad 1945.;

N. Milinković, tast Jerkov - F. Skračiću, veljača 1963.

Za rekonstrukciju nekih događaja oko Jerka Skračića dobro su mi došla sjećanja na **razgovore** s ovim osobama: "antifašist" K. Š., sudionik utapanja M. Šikića-Marušića i pokušana utapanja Fabijana Skračića u ljetu 1942.; Luce Skračić, kći M. Šikića-Marušića; B. B. i I. B. svjedoci ponovnog pokušaja utapanja F. Skračića nakon rata, god. 1945.; I. S., član šibenskog komiteta SK; V. J., službenik zadarske UDB-e (1959.); M. W., djelatnica Sveučilišta u Zagrebu (1969.); I. U., šef zadarske UDB-e (1976.).

Jerko Skračić u knjigama:

Nikola G r e g o v, *Školovanje u provinciji franjevac trećoredaca glagoljaša*, Zagreb, 1990.

Stanko L a s i ć, *Krležologija III*; Zagreb, 1989.

Tko je tko u NDH?, Zagreb, 1997.

Branimir D o n a t, *Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika*, Zagreb, 1998.

Milivoj Z e n i ć, *U pohvalu od grada Šibenika*, Šibenik 2002.

U novinskim člancima:

Josip G r b e l j a, "Generacija u tajnim arhivima", u: *Večernji list*, 17. 4. 1994.

Milan I l i n i ć, "Dosta ste ih već ubili", u: *Večernji list*, 8. 5 1994.

Branimir D o n a t, "Čvrsto uvjerenje i pretenciozno neznanje", u: *Vijenac*, 26. 5. 1994.

Branimir D o n a t, "Enigma Jerko Skračić", u: *Vijenac*, 12. 1., 26. 1., 9. 2., 23. 2. i 9. 3. 1995.

Dokumenti:

U MUP-RH, šifra 013,1/18 kutija 48:

- "Prilog C List 92 - Predmet: Popis lica koja su radila u ustaškoj propagandi, a danas su u emigraciji ili streljana "

- "Zamalska komisija za utvrđivanje zločina i njihovih pomagača u Zagrebu - Broj G.U.Z. 2811 1945 - Broj U.Z.O 195 1045 - Evidencije : 1. Glavni registar R: 155/3;

- "Upitnik o jugoslovenskom emigrantu, Centralni registrarski broj 313290* / Organizaciona jedinica Šibenik, broj dosjea 002214".

JERKO SKRAČIĆ:

A CROATIAN WRITER IN THE SHADOW OF MEMORY

(First part: biography, from the written word to the author)

SUMMARY

The article "Jerko Skračić – a Croatian writer in the shadow of memory" consists of two parts. This, first, part represents an attempt to reconstruct the biography of the writer and newspaperman Jerolim Skračić (1918-1947?). The article has been written according to the methodological principle of "from the written word to the author". For that purpose the article primarily targets the writer's literary works and later his autobiographical writings. Reports made by his kin as well as some now available official documents have also been used. The main stages of the writer's life are his childhood and then the family disagreements regarding his spiritual formation during adolescence. The stages of his literary creative work, his political persecution and, finally, his work as a newspaperman during the period of the Independent Croatian State follow. The writer Jerko Skračić, owing to his Christian upbringing, his faith and his love for his fellow man, succeeded in safeguarding his moral makeup. Surrendering himself in 1945 into the hands of Communist justice, he faced his tragic end as "a people's enemy". This was the reason for the erasure of his work from the "memory" of literary criticism.

KEY WORDS: *literature, journalism, family, politics, religion*

Velećićeva popadina

Prof. Dra M. Dukanović

u znanstvenoj

H/6 31.1.45.

Jerko Skračić